

modata sunt omnia, et ad hunc quem cernimus A
rerum statum mirifice quadrant. Sequamur igitur
tanti viri consilium, qui cum in omni doctrinae
genere, tum vel maxime in civilis disciplinae scientia
fuit exercitatus, et in communis hostis excidium
insurgamus. Commune existimemus imminere pe-
riculum; commune bellum aggrediamur non ignave,
non lente, non parco, non ut fieri, cum de re aliena
certatur, consuevit, quemadmodum hactenus fa-
ctum est; sed fortiter, sed ecleriter, sed liberaliter,
sed ut fieri in proprio discrimine mos est. Tantum
quisque in hac re conferat, principes Christiani,
quantum pro salute imperii sui, quotiens res
exegit, non dubitavit effundere, et quantum dili-
genti ratione habita, uniuscujusque vires et facultates
patiantur. Non unius alteriusve hic opus est. B
Hostem habemus fortissimum, potentissimum, acer-
rimum, cervicibus vestris imminentem. Satis su-
perque negotiis omnibus simul erit. Sed nec externa
Christianorum gentes nobis deerunt, dum nos vi-
derint nobis ipsis non desesse. Aderunt, favebunt,
suppetias ferent. Neque nos deseret Salvator noster
Christus Jesus, sed audiet nos atque exaudiet,
modo nos viderit digno ea, quae decent, facientes,

opeam suam implorare Nam, ut praecclare alibi De-
mosthenes inquit, non modo Deus, sed ne amicus
quidem rogandus est, ut dormitanti cuiquam aut
desidi praesidio sit. Enimvero si haec, quae dixi-
mus, faciemus, non modo tutari quae supersunt,
sed etiam quae perditae sunt recuperare caelesti
praesidio poterimus. Alioquin magno discrimini res
Italicas exponemus. Et ut cum ea disjunctiva ora-
tionem terminem, qua superioribus diebus, audita
tum primum Chalcidis obsidione in pontificio se-
nato usus fui, ut omnis Italia, compositis ac pa-
catis rebus, et omni simultate deposita, omnium
viribus in unum collatis, Deo Opt. Max. duce,
Turcorum vires conteret atque infringet; aut si
quod duodeviginti jam annis post Byzantii excidium
expertus sumus, inanibus duntaxat verbis ac vanis
policitationibus, vacabimus, brevi tempore universa
Italia.... sed composesco labellum, nec id exprimam,
quod audita quoque dirum atque horribile est.

Quare ut gravissima declinemus pericula, atque
optatam victoriam consequamur, vos omnes, prin-
cipes populique Christiani, ut omni ad id studio
incumbatis, quantis maximis possum precibus, oro
atque obtestor (1).

BESSARIONIS S. R. E. CARDINALIS EPISTOLÆ.

I.

*Bessarionis, episcopi Sabini, cardinalis Nicæni ac
patriarchæ Constantinopolitani, ad Paulum pon-
tificem maximum, de errore Paschatis (2).*

Non dubium est, beatissime Pater, in resurre-
ctionis Paschate celebrando errorem aliquando
committi: nonnunquam octo dierum, quantoque
unius mensis et amplius, ut hoc anno 1470 eve-
niet; hoc tamen raro accidit. Duabus de causis
error existit; altera ex lunationibus, altera ab
æquinoctio. Nam sancti Patres nostri Pascha no-
strum celebrari voluerunt primo, post æquinoctium
veris, secundo, post quartumdecimum diem primæ
lunæ post æquinoctium vernale; tertio, non cum
Judæis; quarto, die Dominico post Judæorum
Pascha. Quæ omnia ut rite serventur apertaque
sint et cogitata vel his qui scientiæ astronomicæ
non sunt periti, tabulam quamdam, sive canonem
ediderunt, in quo singulis annis reperitur prima

C post æquinoctium oppositio lunaris, quo tempore
debet esse Pascha Judæorum, ac dies septimanæ
in quem cadit ejusmodi lunæ oppositio, ac dein-
ceps dies Dominicus, quo Pascha nostrum celo-
brari oportet, quod usu evenit per calculationem
19 annorum lunarium; veteres nam astronomi
lunam 19 annorum spatio ad idem signum circum-
agi, unde incepit, existimarunt. Nititur præterea
hæc tabula opinione illa de æquinoctio, quod scilicet
vernale æquinoctium 300 annorum intervallo
eodem die mensis Martii fieri contingeret, quorum
neutrum verum est. Nec tamen mirandum, si tanti
viri in ejusmodi re lapsi sunt; nam et si astro-
nomi veteres eam scientiam optime tenuerint,
tamen non attigerunt veritatem omnem motus cœ-
lestis, non sua quidem ignorantia decepti, sed re-
rum cœlestium natura superati. Astronomia enim,
cum non plane veritatem assequatur, sed propius
accedat, ut philosophi affirmant, quo plures obser-

(1) Descriptor hæc addidit.

*Lector, judicium meum requiris.
Hic Demosthene non minor, Latinis
Haud est inferior. Quid ipse? Quod tu.
Vivat Nestoreos dies, rogamus.*

(2) Zaretti, Catalog. biblioth. S. Marci Venet., p. 199.

vationes cœlestium motuum complectitur, eo magis per illorum comparationem ad veritatem tendit; qua de causa posteri propius semper accesserunt, cum plures habuerint observationes. Etenim Ptolemæus, astrorum scientia eruditissimus, qui primus eam absolute tradidit, augem solis immobilem esse putavit, quem tamen posteriores moveri sentiunt, veluti sphaera non erratica movetur, quod verum est. Eandem præterea sphaeram Ptolemæus uno gradu moveri ait annis centum ab occidente in orientem; posteriores vero paucioribus. Idem et in re de qua agitur; quamvis antiqui lunam incipientem primo anno, verbi gratia, a primo gradu Arietis, postea expleto 19 anno iterum ad idem signum reverti putaverint; non tamen verum est; nam 76 anno deerit ei una omnino quarta pars diei ad idem principium attingendum, ita ut 303 annis nullus diei spatium sit aditura; inde nimirum error manavit de Paschate nostro per totam nonnunquam septimanam. Facimus nam Pascha una septimana tardius, qua in re error est qui ex auro numero provenit; nam lunationes istas sequitur. Ad hæc nos agimus annum secundum Romanorum consuetudinem dierum 365 ac unius quartus; ita ut quartus annus semper dies 346 comprehendat; unde bissextus deducitur, et inde solaris annus, ac verus non sit tantus, sed major 500 vel 200 unius diei parte; propterea vel 300 quoque anno, vel 200, ut juniores acutius intellexerunt, æquinoctium uno die retrocedit; ex quo evenit ut in Paschate nostro error sit unius aliquando mensis et amplius, ac mense post celebremus Pascha quam deberemus, quemadmodum hoc anno, id tamen raro accidit. Quare planum est aurei numeri ac lunationum istorum 19 annorum veterem ac perpetuam observationem causam esse hujus inveterati erroris; idcirco ab iis, et eorum via ac regula discedendum. At si quis huic rei apte consulere velit, oportet ut calculet denuo istas lunationes, novamque tabulam conficiat, per quam æque docti atque indocti Pascha reperiant; sed non diu erit utilis. Nam post annum 500 rursus uno die errabit, et eodem modo deinceps. Erit præterea admodum difficile, ut Christianis omnibus cujusque nationis et sectæ hoc sit cognitum, hoc nam tempore cuncti Christiani nationis omnis, secte et hæresis, de Paschatis die conveniunt, eodemque die omnes celebrant, quod pulchrum

A et honestum est. Si vero mutabitur, illi non recipient, et sequetur confusio, ut, aliis Christianis jejnantibus, alii paschalibus gaudiis indulgeant; ac homines, etsi non catholici omnes, tamen a Christo Domini appellati variis diebus Pascha celebrent. Mandare præterea, ut Christiani lunationes sequantur, ac primo die Dominico post primam oppositionem lunæ, factam post æquinoctium vernale, Pascha faciant, difficile erit; præsertim rerum cœlestium ignari. Quisnam in vicis parvisque oppidis, ubi non est doctorum hominum copia, scire posset quando erit novilunium? quando oppositio? Aut quid difficilius est et magis varium quando sit æquinoctium? Errabunt omnes et dissentient. Præterea hic error nihil mali affert; cum enim in Paschate celebrando quatuor sint servanda, ut dictum est: ut fiat post æquinoctium vernale; post primum plenilunium post tale æquinoctium; non cum Judæis; die Dominico post Pascha Judæorum. Omnia hæc, aut certe magis necessaria per hæc tabulam servantur, et quamvis erremus celebrando Paschate, nonnunquam tardius aliquibus diebus; tamen hic error facit nos diligentius servare tertiam conditionem quæ admodum necessaria est, ut scilicet non cum Judæis celebremus. Tanto enim magis ab illis discedimus, quanto tardius agimus. Itaque nihil immutandum videtur, ob eas rationes, quæ supra commemoratæ sunt.

II.

C Ad Paulum II Pontificem Maximum in libro de processione Spiritus sancti Proœmium (1).

(Exstat supra, col. 319.)

III.

Ad Græcos. Exhortatur eos ad obedientiam sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ et susceptionem synodi Florentinæ. Et de electione sua in patriarcham Cyprianum (2).

(Vide supra, col. 447.)

IV.

Ad capitulum, canonicos et capollanos ecclesiæ Duodecim apostolorum de Urbe. — Eis statuta et constitutiones mittit.

(Vide supra in Appendice ad vitam Bessarionis.)

V.

D Ad Guillelmum Fichetum, doctorem Sorbonicum — Orationes mittit a se ad principes Italiæ directas de periculis Italiæ imminentibus et decernendo bello contra Turcas.

(Præmittitur orationibus prædictis, col. 641.)

VI.

Ad Pædagogum liberorum Thomæ despota.

Εὐγενέστατε ἄνερ καὶ ἡμῶν φιλοτάτε φίλων, ἐδεξάμην καὶ πρότερον καὶ νῦν διὰ τοῦ Ἑρμητιανοῦ γράμματα τῆς εὐγενείας σου, πρὸς ἃ οὐκ ἀπεκρινάμην, ἀναμένων ἵνα γένηται τις ἀποκατάστασις εἰς τὴν πρόνοιαν τῶν αὐθεντοποῦλων. Ἐπειδὴ οὖν νῦν ἐγένετο, νῦν καὶ γράφω. Παραμυθεῖσθαι

(1) Zanetti Catalog., p. 76.

Vir nobilissime et amicissime, accepi tum prius, tum nunc per Hermetlanum litteras tuas, ad quas non respondi, quoniam expectare statueram, donec rebus adolescentum principum consultum foret. Quod cum jam factum sit, nunc ad te scribo. Consolari vos et principes de morte acerbissima beati

(2) Arcud. Opusc. anrea.

filius et sancti despote, non est hujus loci : quare
 hujus rei veniam a te peto. Scito autem, sanctis-
 simum papam, amicorum quorundam auctoritate
 et sua ipsius benevolentia commotum, statuisse,
 principibus mensibus singulis nummos aureos tre-
 centos pendere, quos hucusque beato despote pen-
 debat. Vult autem, ac decrevit sanctissimus papa,
 ut ducenti nummi singulis mensibus equaliter dis-
 tribuantur tribus fratribus, ut impendantur ad
 alendos ipsos et sex septemque singulorum mini-
 stros ; ad emendos et alendos quatuor minimum
 equos, ad ministrorum stipendia et principum ve-
 stimenta, quæ pulchra sunt necesse est, et de cu-
 jusvis portione aliquantulum compareitor, ut ha-
 beant, quo utantur, si forte in morbum vel alias
 angustias incidierint. Atque hæc quidem omnino
 ita fieri, nec fieri quidpiam aliter, jubet. Reliqui
 quidem centum nummi aurei singulorum mensium,
 vel mille et ducenti totius anni, impendantur in
 stipendia procerum aliquot et hominum eleganti-
 um, qui cum principibus vivant et consuetudinem
 habeant, his serviant et eos custodiant. Certior au-
 tem factus sanctissimus papa, quoti hæc advene-
 rint, miratus est et subirascebat. Si enim beate
 memorie principem, talem virum mirati sunt et
 vituperarunt, quod tot hæc ministros adduxisset,
 quos pecunia et liberalitate aliena sustentaturus
 esset, quanto magis nunc, cum alii plures hæc
 immigrarint, principibus præsertim pueris et orbis
 succensendum est, qui nec dignitate, nec titulis,
 nec fama nobiles sunt nec his irascuntur solum,
 sed vetant etiam, vel unum teruncium supra pecu-
 niam decretam impendi, mandarantque mihi mo-
 norem, ut accurate hæc fierent neve quidquam
 immutaretur, quemadmodum alias factum est nun-
 nunquam. Quare necesse est, vir nobilissime, tibi
 et Critopulo medico V. Cl. nunc quidem curæ sint
 res principum : atque eligemus nos præterea, qui
 eas administret et strenue regat. Deinde singulari
 hic consilio deliberabitur, qui locus domicilio his
 assignandus sit. Ac quantum quidem statim discerui
 potest, maxime opus sunt, quorum decesse nemo
 poterit, primum medicus, deinde magister Græcus,
 tum magister Latinus, postremo interpret. Hi igitur
 plane necessarii sunt, et omnino decesse non
 possunt. Præterea opus est uno vel duobus sacer-
 dotibus Latinis, qui perpetuo canant liturgiæ
 Latinæ. Etenim pueros Latino more vivere oportet,
 id quod etiam ipse pater eorum voluit. Itaque
 qui eos comitabuntur proceres, videant necesse
 est, ne principes ex Ecclesia secedant propter
 commemorationem papæ, quemadmodum in itinere
 factum est. Nam si ex Ecclesia secedant, eos e
 Francia quoque secedere oportet. Nemo enim ho-
 minem tolerat, qui se impium et hæreticum ap-
 pellet et manifesto fugiat. Quare hi, quos neces-
 sarios esse dixi, suum iudicanto curare, ut ita fiat.
 Præterea volo et illis commendo, ut videant,
 quantum relinquatur de florentis mille et ducentis.

A μὲν καὶ ὑμᾶς καὶ τοὺς αὐθεντοπούλους διὰ τὴν
 ἀφόρητον λύπην τοῦ μακαρίου ἐκείνου καὶ ἁγίου
 δεσπότη οὐκ ἔστι τοῦ παρόντος καιροῦ· διὰ παρ-
 αιτήσομαι τοῦτο τὰ νῦν. Γίνωσκε δὲ ὅτι ὁ ἀγιώ-
 τατος πάππας διὰ παρακλήσεως φίλων τινῶν καὶ
 οικείας καλοθελείας ἔταξε νὰ δίδῃ κάθε μῆνα τὰ
 αὐθεντόπουλα δουκάτα τριακόσια, ὡσπερ ἔδιδε καὶ
 τῷ ἁγίῳ δεσπότη. Θέλει δὲ καὶ ὀρίζει ὁ ἀγιώτατος
 πάππας ἵνα τὰ μὲν διακόσια κατὰ μῆνα νὰ εἶναι διὰ
 τὰ τρία ἀδελφία ἐπίσης ἀνέγκιστα, νὰ ἐξοδιάζωνται
 εἰς τροφήν ἐκείνων καὶ ἀνθρώπων ὑποχειρίων αὐ-
 τῶν μικρῶν, ἕξ ἢ ἑπτὰ τοῦ καθ' ἑνός, καὶ εἰς ἀγο-
 ρὰν καὶ τροφήν ἀλόγων τεσσάρων τὸ ὀλιγώτερον,
 καὶ εἰς ῥόγαν τῶν αὐτῶν ὑποχειρίων, εἰς ἐνδύ-
 ματα τῶν αὐθεντοπούλων, νὰ εἶναι κατὰ ἐνδύ-
 ματα, καὶ κάπου νὰ περισσεύσῃ καὶ τίποτε τὴν
 καθ' ἑνα, διὰ νὰ βοηθηθῶσι κάπου εἰς ἀρθένειά
 τους ἢ εἰς ἄλλην ἀνάγκην. Καὶ τοῦτο θέλει νὰ γένη
 ἐξ ἅπαντος, καὶ νὰ μηδὲν γένη ἄλλως. Τὰ δὲ λοιπὰ
 ἑκατὸν δουκάτα τὸν μῆνα ἔγουν χίλια καὶ διακόσια
 τὸν χρόνον νὰ ἐξοδιάζωνται εἰς τινὰς ἄρχοντας καὶ
 κατὰ πρόσωπα, ὅπου νὰ εἶναι μετ' αὐτῶν νὰ τὰ
 δουλεύουν καὶ νὰ τὰ συντροφιάζουν καὶ νὰ τὰ φυ-
 λάττουσιν. Ἀκούσας δὲ ὁ ἀγιώτατος πάππας τὴ
 πρόσαι εἶναι αὐτοῦ, ὑπερεθαύμασε καὶ καταγινώσκε-
 ται μας· καὶ γὰρ ἔαν εἰς τὸν αὐθέντην τὸν μακα-
 ρισμένον ἐκείνον τοιοῦτον ἀνθρώπον ἐθαύμαζον πῶς
 εἶχεν ἐδῶ τόσους καὶ ἑκατηγόρου τὸν ὅτι εἰς τὴν
 ξενιτείαν νὰ τρέφῃ τόσους μὲ ἕνα δουκάτα καὶ ἕ-
 νας ἐλπίδας, πόσῃ μᾶλλον τώρα, ὅπου ἦλθον καὶ
 ἄλλοι πλείοτεροι παρὰ ὅπου ἦσαν ἐδῶ, καταγινώ-
 σκοντές των καὶ κατηγοροῦσίν των, καὶ μάλιστα εἰς
 αὐθεντόπουλα νέα καὶ ὄρφανὰ, ὅπου οὔτε ἀξίωμα
 οὔτε ὄνομα οὔτε φήμην ἔχουσι; Καὶ οὐ μόνον κατα-
 γινώσκουσί τους, ἀλλ' οὐδὲ βούλονται νὰ ἐξοδιάζω-
 σιν ἕνα τορνέσιν πλέον, καὶ ἄμποτις μᾶς ἔταξεν
 νὰ τὸ φυλάξωσι τελείως καὶ νὰ μηδὲν μεταβληθῶ-
 σιν, ὡσπερ ἐποίησαν καὶ ἄλλοτε. Δι' αὐτὸ εἶναι
 χρεῖα νὰ φροντίζῃ ἡ εὐγένειά σου μετὰ τοῦ ἀρχόν-
 του τοῦ Κριτοπούλου τοῦ ἱατροῦ τοῦτο, ὅπου κατὰ
 τὸ παρὸν ἔχετε τὴν φροντίδα τῶν αὐθεντοπούλων.
 Ἐπαναστήσωμεν τίς νὰ τὰ διοικῇ, ἢ τίς εἶναι
 ἀναγκαῖος νὰ κρατηθῇ. Καὶ μετὰ ταῦτα θέλουσι
 μερισθῆν μετὰ βουλῆς ἐδικῆς μας εἰς ἐκείνους ὅπου
 θέλουσιν ἀπομένειν. Ἐμένα γοῦν προηγουμένως
 φαίνεται με ὡς ἀναγκαιότατον ὅπου δὲν ἔμπορεῖ νὰ
 λείψῃ, πρῶτον ὁ ἱατρὸς, δεύτερον ὁ διδάσκαλος
 Ἕλληνας, τρίτον ὁ διδάσκαλος Λατίνος, τέταρτον ὁ
 δραγρυμάνος· οὗτοι γοῦν εἰσὶν ἀναγκαιότατοι καὶ
 δὲν ἔμπορεῖ νὰ λείψωσιν. Ἐτι δὲ καὶ εἰς ἡ δὺ
 παππάδες Λατίνοι εἶναι ἀναγκαιότατοι διὰ νὰ ψάλ-
 λωσι λειτουργίαν Λατινικὴν συνεχῶς. Εἶναι ἰσ-
 χρεῖα νὰ ζῶσι τὰ παιδία Λατινικῶς, ὡσπερ ἐβού-
 λητο καὶ ὁ μακαρισμένος πατήρ των. Καὶ εἰ ἄρχον-
 τες ὅπου θέλουσιν εἶσθαι μετ' ἐκείνους, εἶναι χρεῖα
 νὰ προσέχωσιν εἰς τοῦτο, νὰ μηδὲν φεύγωσιν ἀπὸ
 τῆς ἐκκλησίας διὰ τὸ μνημόσυνον τοῦ πάππας, ὡσάν
 τὸ ἐποίησαν εἰς τὴν στρατάν ὅπου ἤρχασθε, διότι
 ἂν φεύγωσιν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, εἶναι χρεῖα νὰ

φεύγῃσι καὶ ἀπὸ τῆν Φραγγίαν· οὐδὲ τινὰς γὰρ θέλει ἀφωρῶπον ὁποῦ τὸν ὀνομάζει ἀπιστον καὶ αἰρετικόν, καὶ ἀποστρέφεται τον φανερά. Ἄφ' ὅτου γοῦν ταῦτοι οἱ ἀναγκαῖοι εὖς εἶπαμεν νὰ κατασταθῶσι καὶ στηθῆ τὸ μερτικόν των, τότε θέλει εἶσθαι. Τοῦτο δὲ θέλω τὸ καὶ τάξειν ἐγὼ ἐδῶ καὶ θέλω τοὺς καταστήσειν, τότε θέλετε ἰδῆν τὸ ὑπόλοιπον πόσον εἶναι καὶ πόσον ἀπαιμένει ἀπὸ τὰ μὲν φλωρία. Καὶ τότε ἡ εὐγένειά σας ὅλοι ἀντάμα θέλετε ἀποκαταστήσειν τίς νὰ ἀπομείνη καὶ τί νὰ ἔχη ὁ καθείς μετὰ βουλῆς ἡμετέρας. Ἐμένα οὖν φαίνεται μου, ὅτι ὅσον εἶναι πλείονες καὶ ἐλαφρώτεροι ὁποῦ μέλλουν νὰ ἀρκεθοῦν μὲ ὀλίγον ὁ καθείς, εἶναι δὲ ἄλλως χρήσιμοι, τόσον θέλει εἶσθαι κάλλιον, διότι θέλουν εἶναι τὰ παιδία πλείονα συντροφίαν καὶ πλείονα δουλοσύνην καὶ πλείονα τιμῆν. Ὅμως τοῦτο θέλομεν τὸ σκεψασθαι ἀντάμα, καὶ θέλομεν ποιῆσειν τὴν κίλιον. Ἡ εὐγένειά σου εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ὡσπερ θρησκῆτης· τῶν παιδίων μετὰ τοῦ Κριτοπούλου. Εἶναι γοῦν ἀνάγκη πρὸ πάντων νὰ φροντίζετε τὴν παιδευσίν των καὶ τὰ ἥθη των, νὰ γίνουν καλὰ καὶ πεπαιδευμένα, ἂν θέλετε νὰ ἔχουν τιμῆν ἐδῶ. Ἐἰ δὲ μὴ, θέλουν τὰ καταφρονήσειν καὶ αὐτὰ καὶ ἐ-α-εἰ ἐδῶ, καὶ οὐδὲ στραφεῖν θέλουν νὰ σὰς ἰδοῦν. Μὲ τὸν μακαρίτην τὸν ἀθόνην τὸν πατέρα τους ἐσυντυχάμεν περὶ τούτου· καὶ ἐκεῖνος ἐβούλετο νὰ τὰ ἐνδύση καὶ νὰ ποιῆση νὰ ζοῦν Φράγγικα παντελῶς, ἤγουν νὰ ὀκολουθοῦσι τὴν ἐκκλησίαν κατὰ πάντα ὡσάν Λατίνοι καὶ οὐχὶ ἄλλως, νὰ ἐνδύωνται Λατινικῶς, νὰ μάθουν, νὰ γονατίζουν τοὺς ὑπερέχοντες καὶ πάππαν καὶ καρδιναλίους καὶ τοὺς ἄλλους ἀθόνητας, νὰ ἀποσκηπάζωνται τὴ κεφάλι τους, νὰ τιμῶσι τοὺς χειρετῶντας αὐτούς, ὅταν ὑπάγουν νὰ ἰδοῦν καρδιναλίον ἢ ἄλλον ὀμοιον ἀθόνητην, νὰ μὴδὲν καθίσουν ποσῶς, ἀμὴ νὰ γονατίζουν καὶ ἀπέκει ὅταν τοὺς εἶπῃ ἐκεῖνος νὰ σηκωθοῦσιν. Ὁ δὲ μακαρίτης ἐκεῖνος ἔλεγεν ὅτι καὶ πολλάκις αὐτοὺς τὸ εἶπε νὰ μὴδὲν καθίσωσιν. Αὐτὰ οὖν ὅλα ἐνθυμῶσθε τα νὰ τοὺς νουθατήσετε καὶ νὰ τοὺς παιδεύσετε καλὰ. Ἔτι ποιῆσετε ὅτι τὸ βάδισμά τους νὰ εἶναι σεμνὸν καὶ τίμιον, ἡ ὀμιλία τους χρησιμωτάτη καὶ ἡ φωνὴ τους νὰ εἶναι μετρία καὶ ἡρέμη, τὸ βλέμμα τους προσαικτικόν, νὰ μὴδὲν χάσκωσιν ἐδῶθεν κάκειθεν. Ἄς τιμοῦν πάντας, ὡς ἀγαποῦν πάντας, ὡς συντυχαίνωσι πάντας καὶ τοὺς ἐδικούς των καὶ τοὺς ξένους μετὰ τιμῆς. Νὰ μὴν εἶναι ἀλαζονικοὶ, ὡς εἶναι ταπεινοὶ καὶ ἡρεμοὶ. Καὶ μὴδὲν ἐνθυμοῦνται ὅτι εἶναι βασιλέως ἀπόγονοι, ἀμὴ ὡς ἐνθυμοῦνται ὅτι εἶναι διωγμένοι ἀπὸ τὸν τόπον των, ὄρφανοὶ, ξένοι, ὀλόπτωχοι, ὅτι εἶναι χρεῖα νὰ ζοῦν ἀπὸ ξένα χέρια, καὶ ὅτι ἂν δὲν ἔχωσιν ἀρετήν, ἂν δὲν εἶναι φρόνιμοι, ἂν δὲν εἶναι ταπεινοὶ, ἂν δὲν τιμῶσι πάντας, οὐδὲ τοὺς θέλουν τιμῆσειν οἱ ἄλλοι, ἀμὴ θέλουν τοὺς ἀποστρέφειν πάντας. Αὐτὰ οὖν ὅλα φροντίσατέ τα καλὰ ἡ εὐγένειά σου μετὰ καὶ τοῦ Κριτοπούλου, ἐπειδὴ τὸ γομάρι ἀπάνω σας εἶναι. Πρὸς τοῦτοις ὡς ἐπιμελοῦνται νὰ μάθουν γράμματα, νὰ προκόψουν, νὰ μὴν ἐνθυμοῦνται ὅτι εἶναι εὐγενικοὶ. Ἡ εὐγένεια χωρὶς ἀρετῆς δὲν εἶναι τίποτε καὶ εἰς

A Hoc autem tu, vir nobilissime, una nobiscum delibera, quis retinendus sit et quid cuique munera tribuendum. Ac mihi quidem videtur, quo plures sint et propter minutos labores minori contenti stipendio, hoc pulchrius fore, quoniam pueri plus habebunt comitum, ministrorum et honoris. Sed hoc una deliberabimus et quam fieri potest pulcherrime instituemus. Interim tu nunc quidem cum Critopulo res puerorum administra. Itaque necesse est ante omnia, eorum educationi et moribus prospiciatis, ut urbani et eruditi fiant, si eos hic in aliquo honore esse vultis. Quod nisi fiat, et ipsi et juvenes hic negligemini, nec ulla vestri estimatio erit. De qua re cum beatæ memoriæ principis, illorum patre, collocutus sum, voluitque is, ut omnino mores Francorum imitarentur et induerent, hoc est ut Ecclesiæ interessent plane eodem, quo Latini, modo, ut Latino vestimento uterentur, reverenter salutarent papam, cardinales et reliquos primores, detecto capite, ut honorem exhiberent salutantibus, ut, si adirent cardinalem vel alium similem principem, non assiderent, sed flexis genibus procumberent, donec ab illo juberentur surgere. Dixitque beatus ille vir, sæpe se iis imperasse ut ne considerent. Quæ igitur omnia vobis commendo, ut moneatis principes et probe eos educetis. Præterea curæ vobis esto, ut incensus eorum gravis sit et magnificus, sermo consideratus, vox modesta et placida, vultus verecundus, neve huc illuc vagus. Erga omnes comes et officiosi sunt, omnibus tum suis tum alienis blandi et affabiles, minime gloriosi, sed demisso et sedato animo. Nihil superbiunt, quod Imperatoris posterisint, sed cogitant, sese patria ejectos, orbos, hospites, mendicos esse, qui aliorum beneficiis egeant ad vitam sustentandam, nec, nisi virtutem colant, prudentes ac modesti sint, omnes honorifice habeant, ab aliis honorifice habitum tri, sed in omnium venturos esse invidiam. Quæ omnia tu, vir nobilissime, cum Critopulo considera, quandoquidem id oneris tibi impositum est. Præterea operam danto litteris, ut progressus faciant, neve, quod principes sint, illis carere se posse existimanto. Nobilitas quæ caret virtute, nihil est in omnibus principibus, etiamsi magna regna et bona habeant, nedum in illis, qui rebus omnibus orbatii sunt. Quare necesse est eos litteras colere, obediens obtemperantesque esse tibi, et medico, eorum qui valetudini prospicit, et magistro dictisque vestris studiose audientes sunt. Insuper singuli brevem aliquam orationem memoriæ mandanto, qua papam flexis genibus et nudo capite salutent, cum huc venerint: quod cavento ne aliter faciant. Si publice ambulantes ab hominibus salutantur aperiendis capitibus, ipsi quoque caput aut plane aut plus minusve pro cujusvis conditione aperiunt. Similiter si alieni honorati homines eos visum veniant, digne hos excipiunt, caput aperiunt et pro sua quemque dignitate habento. Loquuntur pauca quidem, sed

ea laudabilia, gratiosa et placida, nunquam ridendo aut cachinnantor, sed vultu severo et composito sermonem cum iis conferunt. In cibis capiendis temperante sibi, tabulae modeste et recunde assident. Si eos morum cultum coram alienis praestare vultis, necesse est eos coram suis decorum servare doceatis. Ut neminem laedant, resuefacite eos dehinc ad morum elegantiam, modestiam et lenitatem. Discunt jam flexis genibus apte et eleganter salutare; neve pudent eos facere, quod magni reges et imperatores faciunt. Quando ecclesiam Latinam intrant, flectunt genua et precantur sicut Latini. Ne negligatis eos ad missas et liturgias ducere, et assistunt recunde et attente, sine risu vel garritu, flexis genibus et apertis capitibus, sicut Latini faciunt, qui omnino iis imitandi sunt. Haec si fecerint, subsidiis non carebunt, apud omnes in honore erunt, et ipse si quid poterit iis operae praestare, studioso praestabo. Si contraria fecerint, equidem nulla omnino eo eos adjuvabo, homines eos negligent nec ullum iis honorem habebunt.

τὴν τροφήν των ἄς εἶναι προσεκτικοὶ καὶ ἐγκρατεῖς. Εἰς τὸ τραπέζι των ἄς κάθονται μετὰ προσοχῆς καὶ παιδείσεως. Ἄν θέλετε νὰ εἶναι πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς ἔξω, ποιήσατε νὰ εἶναι πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς ἐδικούς των. Ἄς μὴν ἀναισχυνοῦν τινὰ, συνηθίσατέ τους ἀπὸ τῶρα κατὰ ἡμέραν καὶ ἡμέρα. Ἄς μανθάνωσιν ἀπὸ τῶρα νὰ γονατίζουν ἐπιτηδεῖα καὶ εὐμορφα. Καὶ νὰ μὴν τὸ ἔχωσιν ἐντροπήν ὅτι μεγάλοι βῆγαδες καὶ βασιλεῖς τὸ ποιοῦσιν. Ὅταν σεβαίνου εἰς ἐκκλησίαν Λατινικήν, ἄς γονατίζουν καὶ ἄς εὐχονται ὡσπερ οἱ Λατίνοι. Ὑπαγένετέ τους συνεχῶς εἰς τὰς ἐκκλησίας, εἰς τὰς λειτουργίας, καὶ ἄς στέκονται μετὰ εὐλαθείας καὶ προσοχῆς, χωρὶς γέλωτος, χωρὶς λαλίας. Ἄς γονατίζουν καὶ ἄς ἀποσκεπάζονται ὡσπερ οἱ Λατίνοι, καὶ ἄς μιμοῦνται ἐκείνους. Ἄν οὕτως ποιῶσι, θέλωσι βοηθηθῆν, θέλουν ἔχειν τιμὴν παρὰ πάντας. Θέλω δυνῆσθαι καὶ ἐγὼ νὰ τοὺς συνεργῶ. Εἰ δὲ τάναντίκα ποιοῦσιν, ἐγὼ δὲν θέλω δυνῆσθαι νὰ τοὺς βοηθῶ οὐδὲ ὅπως, οἱ ἄνθρωποι θέλουν τοὺς ἀποστραφεῖν, καὶ τινὰς δὲν θέλει τοὺς τιμῆσιν οὐδὲ ποσῶς.

Haec iam copiose ad te, vir nobilissimo, et reliquos scripsi, non ut levia et inania, sed ut moneratis ea perpetuo principes, per magistrum ea perpetuo iis legenda curetis, que accuratius ab iis et intelligantur et fiant. Ad ipsos haec scribere volebam; sed quia, ut pueri, ea non probe intellecturi erant, ideo ad te, vir nobilissime, scripsi, ut ei meo et tuo nomine iis commendares, ut facerent quae scripsi.

Pestilentia nunc hanc urbem invasit. Quare commodum visum est in consilio principum qui hic sunt, et voluntate papae sanctum est, ut propter periculum principes huc ne veniant. At nec Anconae iis commemorandum, quia ea quoque urbs peste infecta est, sed in regionem quam Siciliam vocant, ubi aer saluber est, transiendum, ibique cum principibus ad Septembrem vel Octobrem commorandum. Deliberate vos interim, semperne ibi habitare velitis, id quod iis qui hic sunt principibus placebit. Ego et sanctissimus papa ad legatum comitatus scribemus, ut vobis auxilietur et praesto sit in re quacunque. Ibidem etiam episcopus Comi est mihi subjectus et servus sancti Domini. Hujus diocesis Sicilia est, ubi pulchras sedes

πάντας μὲν τοὺς αὐθέντας, ὅπου ἔχουν καὶ μεγάλας αὐθεντίας καὶ ἀρχάς, καὶ μᾶλλον εἰς αὐτοὺς ὅπου ἔχουσιν ὄλα. Διὸ ἄς σπουδάζουν νὰ μάθωσιν, ἄς ἔχουν εὐπειθειαν καὶ ὑποταγὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς τὴν εὐγένειάν σου, καὶ εἰς τὸν ἱερέα ὅπου τοῦ ἀνέθρεψε, καὶ εἰς τὸν διδάσκαλόν των, καὶ ἄς σὰς ὑπακούωσι, καὶ ἄς ποιοῦν τὸ τοὺς λέγετε ἐξ ἀπαντος. Ἄς μάθῃ ὁ καθεὶς ἀπ' αὐτοὺς ἐκ στήθους ἕνα προφῶνημα τὸ πλέον μικρὸν εἰς τὸν πάππαν, νὰ τὸ εἴπωσι τὸν πάππαν γονατιστοὶ καὶ ἀποσκεπαστοὶ ὅταν ἐλθῶσιν ἐδῶ, καὶ νὰ μὴδὲν γένη ἄλλῶς. Ὅταν περιπατοῦν εἰς τὴν στρατάν καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀποσκεπάζονται τοὺς καὶ τιμοῦν τοὺς, ἄς ἀποσκεπάζονται καὶ αὐτοὶ τὸ καπάτι τῶν, ἢ ὀλότελα ἢ πλεῖον ἢ ὀλιγώτερον ὡς πρὸς τοὺς ἄνθρώπους. Ὅμοίως καὶ ἂν ἔρχονται ξένοι εἰς τὸ σπῆτι τέμιοι ἄνθρωποι νὰ τοὺς βλέπουσιν, ἄς τοὺς προσηκόνονται, ἄς τοὺς ἀποσκεπάζονται, ἄς τοὺς παρεκθάνωσι κατὰ τοὺς ἄνθρώπους. Ἄς συντυχαίνωσι ὀλίγα μὲν, ἔντιμα δὲ καὶ εὐχαριστικά καὶ ταπεινά, νὰ μὴν γελῶσι ποσῶς, νὰ μὴν διαγέτωνται, ἀλλὰ μετὰ καθεστηκότος καὶ σεβαροῦ φρονήματος ἄς τοὺς συντυχαίνωσιν. Εἰς

τὰς τραπεζὰς των ἄς κάθονται μετὰ προσοχῆς καὶ παιδείσεως. Ἄν θέλετε νὰ εἶναι πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς ἔξω, ποιήσατε νὰ εἶναι πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς ἐδικούς των. Ἄς μὴν ἀναισχυνοῦν τινὰ, συνηθίσατέ τους ἀπὸ τῶρα κατὰ ἡμέραν καὶ ἡμέρα. Ἄς μανθάνωσιν ἀπὸ τῶρα νὰ γονατίζουν ἐπιτηδεῖα καὶ εὐμορφα. Καὶ νὰ μὴν τὸ ἔχωσιν ἐντροπήν ὅτι μεγάλοι βῆγαδες καὶ βασιλεῖς τὸ ποιοῦσιν. Ὅταν σεβαίνου εἰς ἐκκλησίαν Λατινικήν, ἄς γονατίζουν καὶ ἄς εὐχονται ὡσπερ οἱ Λατίνοι. Ὑπαγένετέ τους συνεχῶς εἰς τὰς ἐκκλησίας, εἰς τὰς λειτουργίας, καὶ ἄς στέκονται μετὰ εὐλαθείας καὶ προσοχῆς, χωρὶς γέλωτος, χωρὶς λαλίας. Ἄς γονατίζουν καὶ ἄς ἀποσκεπάζονται ὡσπερ οἱ Λατίνοι, καὶ ἄς μιμοῦνται ἐκείνους. Ἄν οὕτως ποιῶσι, θέλωσι βοηθηθῆν, θέλουν ἔχειν τιμὴν παρὰ πάντας. Θέλω δυνῆσθαι καὶ ἐγὼ νὰ τοὺς συνεργῶ. Εἰ δὲ τάναντίκα ποιοῦσιν, ἐγὼ δὲν θέλω δυνῆσθαι νὰ τοὺς βοηθῶ οὐδὲ ὅπως, οἱ ἄνθρωποι θέλουν τοὺς ἀποστραφεῖν, καὶ τινὰς δὲν θέλει τοὺς τιμῆσιν οὐδὲ ποσῶς.

Ταῦτα δὲν λέγω γράφειν τὴν εὐγένειάν σου καὶ τοὺς ἄλλους μὲ τὴν πολυλογίαν, εὐκαιρα καὶ μάταια· ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ λέγετε συνεχῶς τὰ αὐθεντόπουλα, νὰ ποιήσητέ τους νὰ τὰ ἀναγινώσκῃ συνεχῶς ὁ διδάσκαλός των, νὰ τὰ ἀγροικοῦν κατὰ διὰ νὰ τὰ ποιῶσιν. Ἐκείνους τὰ ἡθελα γράφειν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ὡς νέοι ἀκόμη δὲν τὰ ἀγροικοῦν κατὰ, δι' αὐτὸ γράφω τα τὴν εὐγένειάν σου, νὰ τοὺς παραινήτε καὶ ἀπὸ λόγου μου καὶ ἀπὸ ἐδικοῦ σας νὰ ποιῶσιν ὡσάν γράφομεν.

Ἐνταῦθα εἶναι θανατικὸν κατὰ τὸ παρόν. Δι' αὐτὸ ἐφάνη καλὸν μετὰ βουλήν τῶν ἀρχόντων ὅπου εἶναι ἐδῶ, καὶ μὲ τὸ θέλημα τοῦ ἁγιωτάτου πάππα, νὰ μὴ ἐλθῶν τὰ αὐθεντόπουλα ἐδῶ διὰ τὸν κίνδυνον· ἀλλ' οὐδ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀγκῶνα νὰ εἶναι, ἐπειδὴ οὐδὲ αὐτὸς ὁ τόπος εἶναι γερός, ἀμὴ νὰ διαβῆτε νὰ ὑπάγετε εἰς ἄλλην χώραν τὴν λέγουσι Τζίκολον, ὅπου εἶναι καλὸς ἀήρ, νὰ στέκετε ἐκεῖ ἕως τοῦ Σεπτεμβρίου ἢ Ὀκτωβρίου μὲ τοὺς αὐθεντοπούλους καὶ τὴν αὐθεντοπούλαν. Σκέψασθε ἐσεῖς ἐν τῷ μέσῳ ἂν πρέπη νὰ ἀπομείνουν αὐτοῦ πάντοτε, ὡσάν βούλονται καὶ οἱ ἀρχόντες ὅπου εἶναι ἐδῶ. Ὁ μακαριώτατος πάππας καὶ ἐγὼ γράφομεν τὸν λεγάτον τῆς μάρκας ὅπου νὰ σας βοηθήσῃ καὶ νὰ σας συνδράμῃ εἰς εἴ τι εἶναι χρεῖα. Αὐτοῦ εἶναι καὶ τις ἐπίσκοπος

εδικός μου, ὅπου εἶναι τοῦ Κώμου καὶ ἦτον καὶ δου-
λευτής τοῦ ἀγίου δεσπότη. Τὸ Τζίκολον εἶναι ἐνορία
του, καὶ ἐξῆ καὶ ἐκεῖ καλὸν ὁσπῆτιον, καὶ θέλει σας τὸ
γῆσειν εἰς ὅτι εἶναι δυνατόν.

Ἐν Ῥώμῃς Ἀυγούστου θ', αὐξέ' ἔτους. Ὁ Βησ-
σαρίων, καρδινάλις καὶ πατριάρχης Κωνσταντινου-
πόλεως.

A possidet, quas tibi tradet cum reliquis habitandas,
omnino te, quantum poterit adiuturus..

Romæ, die Augusti 9, anno 1465. Bessario, car-
dinalis et patriarcha Cpolitanus (a).

VII.

Ad Theodorum Gazam. — Quæ ex interpretationibus Theophrasti et Aristotelis commoda rei
literariæ prouentura sibi promiserit, ingenue confitetur (1).

Σὺ δὲ τὰ Περὶ φυτῶν Θεοφράστου, καὶ τὰ Ἀριστο-
τέλους ἑρμηνεύσας Προβλήματα, μέγαν διήνυσας ἀθ-
λον, καὶ μέγα δεδωρησαι δῶρον Λατίνοις, τὰ μὲν ὅλως
οὐκ ἔντα παρ' αὐτοῖς, τὰ δὲ καὶ παρ' ἡμῶν αὐτοῖς
οὕτω διημαρτημένα, ὡς μόλις εἶναι συνεῖναι τῶν
λεγομένων, ἑρμηνεύσας τε καὶ πάντα διορθώσας,
καὶ ἡ τὸν αὐτὸν νοῦν, τὴν αὐτὴν δὲ καὶ λέξιν, ἡγουν
ἢ καὶ παραλλάττοντα, ἀλλ' Ἀριστοτέλει καὶ τῷ
προκειμένῳ συγγράμματι πρέποντα, ὡς τὸ εἶδος
ἀποδοῦς· διὸ σοὶ καὶ μέγας ἐπαίνου μισθὸς παρὰ
ταῖς τῶν πεπαιδευμένων ψυχαῖς ἀποκείσεται τῶν
τε νῦν ὄντων, τῶν τε εἰς ἔπειτα ἔσομένων. Μέγαν
μὲν οὖν ἔχει πόνον τὸ ἔργον, ἔπειτα δὲ ὁμῶς αὐτῷ
καὶ τιμὴ τις οὐκ ἀγεννής· εἰ δὲ μὴ παρὰ πολλῶν,
οὐδὲ γὰρ πολλοὶ οἱ ἐπαίνοντες· τοῦθ' ὅπερ ἐπὶ πάσης
τῆς ἀλλῆς ἀρετῆς, κόνταῦθα συμβαίνει· ἦν ὁμῶς
ἀσκητέον, καὶ μὴδεις ὁ συνειδῶς ἦν, μὴδεις ὁ θαυ-
μάζων. Εἰ μὲν οὖν καὶ αὐτὸς τῷ ἀρχιερεῖ κριτῆ καὶ
μάρτυρι μόνον ἀρχῆ, σφῆρ' γε ὄντι ἀνδρὶ, καὶ εἰ
τινες δύο ἢ τρεῖς αἱ συνεῖναι καὶ θαυμάζειν ἀξίως
δυνάμενοι, ἔχου τοῦ ἔργου, καὶ εὖ ποιεῖ Λατίνους,
σοφοῦς γε καὶ ἀξιῶς ἀνδρας· ἐπεὶ μὴ ἔχεις, οὐς
τῶν σῶν εὖ ποιήσεις· εἰ δὲ καὶ τὴν τοῦ ὄχλου μαρ-
τυρίαν ποιεῖς περὶ πλείονος, καίτοι τοῦ Σωκράτους
ἐνὶ μόνῳ τοῦ πρὸς ὅδ' ὁ λόγος ἀρκουμένου, ἢ μὴ
τοῦτο· οὐ γὰρ σοὶ γε προσήκει· ἀλλ' ἄλλοις χρησι-
μωτέροις σχολάζειν βουλόμενος, ἀποσταίης ὅλως
τοῦ ἑρμηνεύειν· σὺ δὲ μὴ κατατείνου ζητῶν, ὅθεν ἂν
τροφῆς εὐποροίης, μὴδὲν ἑρμηνεύων· τὰ γὰρ ἡμέ-
τερα, καὶ σοὶ κοινά, καὶ ὅθεν ἡμεῖς καὶ αὐτὸς ἂν
τραφεῖς, καὶ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς ἀλλ' ὡς τις τῶν
ἡμῶν ὁμοτίμων· καὶ εἰ μεταθῆναι τοίνυν δόξειε, μὴ
πρὸς ἄλλον, ἀλλὰ πρὸς ἡμᾶς μετάδηθι.

Tu vero Theophrasti De plantis, et Aristotelis
Problemata interpretatus, ingens negotium absol-
visti, magnoque dono Latinos donasti: quædam,
quæ nullo modo apud illos erant, quædam etiam
apud nos ipsos ita perverse habita, ut vix intelligi
possent: sed correctis omnibus, vel eandem sen-
tentiam vel eandem dictionem, licet immutata es-
sent, sed Aristoteli, et proposito operi, ut par erat,
resituens. Proptereaque et eximia tibi laudis mer-
ces apud eruditorum, tum qui nunc vivunt, tum
qui futuris temporibus vivent, animos fuerit. Opus
itaque magnum in se continet laborem, sed illud
honoris sublimis consequetur; etsi non a multis,
neque enim multi sunt qui intelligant. Hoc etenim,
quod et in aliis omnibus accidit, exercendum nihilominus est, licet nullus sit qui id calleat, nullus
sit qui id admiretur. Quare si tu quoque solo
pontifice, docto equidem viro, iudice atque teste
tantummodo contentus es, etsi vel duo vel tres
fuerint, qui et intelligere et admirari possunt, opus
continua, deque Latinis, scitis plane et quavis re
dignis, bene mereri ne cessa; cum tibi de tuis non
suppetant, de quibus bene merearis. Quod si plebis
etiam testimonium maximi facis, licet Socrates
uno tantum, cum quo colloquium iniverat, conten-
tus esset, aut ne id quidem, neque enim tibi con-
venit. Sed aliis utilioribus attendere volens, om-
nino ab interpretationibus abstinere. At tu vero
ne cruciare, quærens unde tibi alimenta compares,
interpretationibus neglectis. Nostra siquidem et tibi
communis sunt: et unde nobis, inde et tibi præ-
stabitur alimenta, non utcumque, sed quasi eadem
qua et nos dignitate fulgeres. Et si tibi in animo
fuerit sedem mutare, non ad aliam quam ad nos
gressum dirigit (2).

(1) Leo Allat. De Theodoris, ap. Mai Biblioth. nov. Patrum, tom. VI, parte II, p. 197.

(2) Liceat mihi (inquit Allatius), hic obiter iniquam ac perpetuo comitantem litteratos homines, afflictam ac miseram conditionem deplorare. Theodorus Gaza, qui vir i tot studiorum laboribus apud Græcos et Latinos emeritus, tot voluminibus compositis clarus et conspicuus, summo Pontifici notus, purpuratis Patribus charus, in Italia studiorum altitico, spectantibus principibus viris et laudantibus, ita eget, ut nec sibi unde vivat domi sit; et ne ad mendicitatem se detrueret, animum a studiis abstrahere, et alieni agelli glebas colere cogitur. Non crederem ipse hercle, ni idemmet Theodorus

fateretur, et suam hanc egestatem exponeret in epistola ad Demetrium Sguropolum: Παράδειγμα δ' ἔστω ἂν εἴη οὐ φαῦλον καὶ τὸ ἡμέτερον· ἡμεῖς γὰρ ἀποροῦντές ποτε τρόπου πινυτός εἰς τὸν βίον, ἑτέρου λαθόντες χωρίον ἐγεωργοῦμεν· καὶ ταύτη τὰ ἐπιτηδεῖα πορίζομενοι, οὐδὲν γεγόναμεν φορτικοί τε καὶ ἐπαχθεῖς αἰτοῦντες· σοὶ μὲντοι γε οὐδὲμία ἀνάγκη γεωργεῖν· ἐμοὶ μὲν γὰρ ὁ τότε πόλεμος ἐπέκλεισε τὴν εἰς τὴν πόλιν δόδον· σὺ δ' ἐν Φλωρεντίῃ εἶ, πάλει ποριστικωτάτη ἐκάστω, ἀπερ ἂν ἐπιτηδαύειν προέληται. Exemplar fuerint fortasse non malum res nostræ. Nobis enim cum præterea non suppeterent vitæ necessaria, nostram in alieno agro colendo operam collocavimus; sicque necessarium com-

(a) Vide Georgii Phrantze Chronicon, tom. Cl.VI, col. 991.

Ad Michaelē Apostolium. — Eam reprehendit quod in apologia pro Gemisto Plethone scripta, contra Theodorum Gazam et Aristotelem calidius esset inuictus (a).

Bessarion cardinalis Michaeli Apostolio meliora sapere.

Αθησαρῶν καρδηνάλις Μιχαήλ τῷ Ἀποστόλῃ, τὰ βελτίω φρονεῖν (δ)

Venerunt ad nos tardius quam ipse putaveras, at magis elaborata, ea quae contra Theodorum Gazam pro Plethone scripsisti. Andronicus enim Callisti F. prius a se examinata et discussa, ea nobis demum et sua ipsius simul misit. Ac nos animum quidem tuum, et te quod Platoni Platonisque sectatoribus bene velles, mirati sumus: quod autem eo modo causam illam defenderes, non laudavimus. Non enim adversarium objurgando, sed probationibus et argumentorum vi, tum amico patrocinandum, tum inimicum propulsandum. Quamobrem si quid Pletho Aristotelem, si quid Theodorus Plethonem iacessivit, si quid in te ipse Theodoro maledixisti, et omnia ea, praeterquam oportebat et aequum erat, dicta esse mihi videntur. Neque enim fas est maledicere sive Aristoteli, qui tot honorum auctor nobis fuit, sive Plethoni, sapienti et revera magno indolis viro; nisi forte aliquis hunc dicat, ea quod primus maledixerit, etiamre maledicentibus excusationem aliquam praebere. Theodorus quoque, vir primarius inter hodiernos Graecos, dignus minime est qui abs te male audiat, ab homine adhuc juveno jam senior, et ab eo qui logicas argumentationes ac disciplinas nondum rite attigit, homo per omnes sapientiae ac doctrinae pervagatus; praesertim autem ubi de ejusmodi theorematibus quaestio est, quae ut philosophicorum omnium maxima sunt, ita necesse est ut vulgi captum superent, nec de his sen-
d

Αφίκετε ὡς ἡμεῖς βραδύτερον μὲν ἢ αὐτὸς ἦν, μᾶλλον δ' ἐπιχειρησμένα, ἃ κατὰ Θεόδωρου τοῦ Γαζῆ Πλήθωνι συνιστάμενος συνέγραψας. Ἀνδρόνικος γὰρ ὁ Καλλίστου, πρότερον αὐτὰ ἐξετακῶς (δ) καὶ διακωθωνίσας, οὕτως αὐτὰ τε καὶ τὰ ἑαυτοῦ ἡμῖν πέπομφεν. Τὴν μὲν οὖν ἑρμῆν σου, καὶ ὅτι Πλάτωνί τε καὶ τοῖς περὶ ἐκεῖνον εὐνοϊκῶς ἔχεις, ἠγάσθημεν· τοῦ δὲ τῆς συνηγορίας τρόπου οὐκ ἐπηνέσαμεν. Οὐ γὰρ λοιδορίας τοῦ ἀντιδίκου, ἀλλ' ἀποδείξεις καὶ λογικαῖς ἀνάγκαις τῷ τε φιλῶ συνηγορητέον τόν τ' ἐχθρὸν ἀμυντέον. Ὡστε καὶ εἰ τι, Πλήθων Ἀριστοτέλη προσηλάκισεν, εἰ τί τε (δ) Θεόδωρος Πλήθωνι, εἰ τί τε σὺ (ε) Θεόδωρον κακῶς εἰρηκας, πάντα ἡμῖν παρὰ τὸ δέον τε καὶ εἰκό; εἰρημένα δοκεῖ. Οὐτε γὰρ Ἀριστοτέλης οἶος (7) λοιδορεῖσθαι, τοσούτων ἡμῖν ἀγαθῶν ὑπάρξας; οὔτε Πλήθων, σοφός τε καὶ μεγάλης τῷ ὄντι εὐφυῖα; ἀνὴρ, εἰ μὴ πού τις εἴποι, τῷ λοιδοριῶν ἄρξει (8), καὶ τοῖς ἀμυνομένοις συγγνώμην τινὰ παρασχεῖν. Θεόδωρός τε τῶν νῦν Ἑλλήνων ἐν τοῖς πρώτοις ὄν ἤκιστα κακῶς ἀκούειν παρὰ σοῦ δίκιος, γὰρ ταῦτα νέου τε ἐτιθέντος, ἤδη πρεσβύτης, καὶ μήπω λογικῶν ἀποδείξεων καὶ ἐπιστημῶν κατὰ τρόπον ἡμμένου, διὰ πάσης ἡλικίας σοφίας τε καὶ ἐπιστήμης ἀνὴρ· καὶ μάλιστα ὅτε περὶ τοιούτων ἐστὶ θεωρημάτων ἢ ζήτησις· ἄπειρ, ἅτε δὴ μέγιστα τῶν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ὄντων, τὴν τε τῶν πολλῶν ἐξιν ὑπερβαίνειν ἀνάγκη, καὶ μὴ εἶναι περὶ τούτων ἢ εἰπεῖν ἢ τι γούν ἀκριβῶς ἐννοῆσαι, μὴ πολλὰ περὶ τὴν σοφίαν ποιήσαντα, καὶ τὰς ἐπιστήμας ἀκριθωσάμενον.

Theodorum igitur accusatum ignorantiae a te, molestiae equidem tui. At ipsum etiam Aristotelem quem nos ducem habemus et principem omnis doctrinae, id ipsum pati potuisse; eundemque et indoctum, et male mentis, et delirum, et ingratum vocitatum a te esse (proh factus!) id quidem mihi omnem audaciam ac temeritatem supergredi visum est. Vix ego audire, imo nec audire sustineo Ple-

Ἐχθίστην μὲν οὖν ὑπὸ σοῦ Θεόδωρον (9) ἀμαθίας ἐγκλησθέντα· τὸ δὲ καὶ Ἀριστοτέλη (10) αὐτὸν, πάσης ἡμῖν ἐπιστήμης καθηγεμόνα, ταυτὸ τοῦτο παθεῖν, ἀμαθῆ τε, καὶ κακοήθη, καὶ λῆθρον, ἀχθριστόν τε ὑπὸ σοῦ κληθῆναι, φεῦ! πάσαν ἐλοξέ μοι ὑπερβαίνειν θρασυτήτά τε καὶ τόλμην. Μόλις ἀκούων, μᾶλλον δ' οὐκ ἀκούειν ἀνέχομαι αὐτοῦ Πλήθωνος, ἀνδρὸς τοιούτου, τοιαῦτα εἰς Ἀριστοτέλην

parantes; nemini sumus queritando neque molesti neque odiosi. Nulla vero cogit necessitas te agros colere. Mihi enimvero bellum quod tum gerebatur, ad urbes aditum intercludebat. Tu vero Florentiae immoraris in urbe fructuosissima, et perquam comoda omnibus qui animum ad aliquod exercitium applicuerint. Et in epistola ad Andronicum Callisti: Σοὶ δὲ πένθη ὄντι ἀπορίαν τῶν τοιούτων ὑπάρχειν ἐνάγκη, οἷόν τι κάμω συμβαίνει νοσοῦντι· καίτοι εἰ δεσπόσαι ἡμῶν διατασσόμενοι ἡμῖν τὰ ἐπιτήδεα, τὰναγκαῖα μόνων τῷ ὑγιαίνοντι ὀρίζουσι, νόσου δὲ καὶ συμπτωμάτων τοσούτων προμηθεῖαν ἡμῖν οὐδεμίαν ποιοῦνται, ὡς ἄρα ἐκ δρωῶς ἢ πέτρως, ἀλλὰ μὴ ἐξ ἀνθρώπων γεγεννημένας. Tibi vero cum pauper sis, necesse est ut rerum huiusmodi inopia premaris; quod mihi quoque male habenti contingit. Domini siquidem nostri nobis necessaria suppedit-

tautes, necessarium solummodo sano ministrant; agritudinis vero et similitum accidentium nullam curam suscipiunt, ac si nos ex quercu vel saxo, et non ex hominibus, prognati essemus. O manus principum pumice ipso aridiores! o divitias luculentas egestate ipsa avariores!

(δ) Βησσαρίων καρδηνάλις, ὁ καὶ Νικολάος, Μιχαήλ τῷ Ἀποστόλῃ Βυζαντίῳ, χαίρειν, Cod. Reg. 3064, fol. 341.

(ε) ἐξετακῶς τε Id. eod.

(δ) τε abusi ab eodem.

(ε) εἴτε σὺ.

(7) οἶός τε, eod. 3064.

(8) ἄρξασθαι, idem.

(9) Θεόδωρον ὑπὸ σοῦ, idem.

(10) Γρ. Ἀριστοτέλην.

(a) Ex editione Boivini Junonis in Memoi Academ. Inscript., t. II.

ἀποβρίπτουτος· μήτοι γὰρ σοῦ, μήπω μηδὲν περὶ Α

Εἴ τι οὖν ἐμοὶ κείθῃ, καὶ Πλάτωνα καὶ Ἀριστο-
τέλη σοφωτάτους, ἡγούμενος, κατ' ἴχνος τε τούτοις
ἐπόμενος, ἐκάτερον ἡγεμόνα τε σαυτοῦ ποιῶν,
σχολῆ τε καὶ μελέτῃ, διδασκάλους τε οἷ; ἀξίων
χρῆμενος, πρῶτα μὲν συνείναι τοῦ βίου τῶν
ὑπὸ αὐτῶν εἰρημίων σπουδασον· οὐδὲ γὰρ πᾶσι
τοῖς βουλομένοις; εὐληπτα λέγουσι τῶ ἀνδρῶν· ἔπειτα
καὶ εἴ τι διαφέρεισθον, οὐκ ἀμαθίας, ἀπαγε, ἀλλὰ
τῆς μεγάλῃς τε αὐτοῖν περὶ λόγους δυνάμειός τε καὶ
ἐξέως, καὶ τῆς τῶν ζητημάτων, διὰ τὸ ἀδηλόν τε
αὐτῶν καὶ μὴ σαφές, ἐπ' ἀμφοτέρω ῥοῆς, σφραγισθόν
ποιούμενος, θαύμασον μὲν τὴν ἐκείνων σοφίαν, ἀμ-
φῶν δὲ χάριτας ὁμολογῆ, ὧν ἡμῖν ἀγαθῶν γεγέννη-
ται αἰτίαι. Οὕτω γὰρ ποιῶν σαυτῶ τε τὰ βελτίω
βουλεύσεις, ἐμοὶ τε χαριῆ, καὶ πᾶσι τοῖς εὖ
φρονούσιν. Ὡς νῦν γε χαριεῖσθαι νομίζων, σφίδρα
ἐλύπησας· τὸ μὲν, ὅτι ἀνδρας ἀναξίους ὑβρίζεσθαι
οὕτως ἀπερικαλύπτως; ἐλοιδύρησας· τὸ δ', ὅτι καὶ
σαυτῶν ἐδειξας μὴ πάνυ τοι τὰ ἐκείνων ἡσκημένον.
εἰ ἀρκετὲ μaledixisti; tum quod et teipsum in illorum scriptis non omnino versatum esse prod-

disti.
Θεοδώρον τε τὰ βελτίω ποιῶν τίμα τε, καὶ διδα-
σκάλῳ περὶ πάντα χρῶ. Ἔστι γὰρ οἶος καὶ σὲ καὶ
πολλοὺς ἑτέρους ὠφελεῖν δύνασθαι. Ἐμὲ δὲ, ἵνα
μὴ καὶ αὐθις πλανηθεῖς δόξης μοι τοιαῦτα εἰς τοι-
ούτους λέγων ἀνδρας χαρίζεσθαι, φιλοῦντα μὲν
ἴσθαι Πλάτωνα, φιλοῦντα δ' Ἀριστοτέλη, καὶ ὡς σφ-
ρωτάτω σεβόμενον ἐκατέρω. Πλήθωνά τε τῆς με-
γαλονοίας καὶ εὐφυίας ἀγάμενον, τῆς τοσαύτης πρὸς
Ἀριστοτέλη μάχης τε καὶ δυσνοίας μὴ ἐπαινεῖν.
Βουλομένη γὰρ ἀν' ἐκείνόν τε Ἀριστοτέλει, τοὺς τε
ἄλλους εἴτε τοῖν δυοῖν μεγίστων φιλοσόφων τούτων,
εἴτε αὐτῶ Πλήθωνι, καὶ ὅποιοις εἴηποτε ἄλλοις,
μετὰ τοιαύτης γε ἀπαντῶν εὐλυσίας, μεθ' ὧς
Ἀριστοτέλης ἀνταῖπε τοῖς πρὸ αὐτοῦ· δ; λόγοις
ἀεὶ, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ (11) πᾶραιτούμενος τοὺς τε
ἀκούοντας, οὐς τε εὐθύναι, ἀποδεικνύς τῇ προκείμε-
νον, τῶν λοιδοριῶν ἐπέεχτο· ὅτε δὲ καὶ σφοδρότερον
κατὰ φέρεται, καὶ τότε φυλάττει τὸ μέτριον. Τὰ
δὲ εἶδη, φησί, χαίρειω (12). Τερετίσματα (13) τε
γὰρ εἶσι· καὶ εἰ εἶσιν, οὐδὲν πρὸς τὴν λόγον. Καὶ
αὐθις, οὐχ ἤφθαντο διαλεκτικῆς οἱ ἀνδρες, περὶ τινῶν
ἄλλων λέγων. Οὗτος δὲ τῶν λοιδοριῶν αὐτοῦ κολοφών.

Ἡμεῖς δὲ ἀνθρωπίσκοι, ἢ πίθηκοι τινες πρὸς
ἐκείνους ἡρώας ὄντες τολμήσομεν αὐτοὺς, φεῦ
ἀμαθείς λέγειν, καὶ τὰ ἐξ ἀμαθῶν (14) σκώπτειν
μᾶλλον ἢ χωριφθία τῶς περὶ Κλέωνά τε καὶ Ὑπερ-
βολον; τίνες ὄντες; ποίαν γνώσιν, ποίαν τῶν ὄντων
ἔχουτες ἐπιστήμην; ἡωρία ταῦτα καὶ μανία τῶν
ὄντι σαφῆς. Μηδὲ γὰρ οἶου, ὧ βέλτιστε, ὡς εἴ τι (15)
Πλήθωνι, σοφῶ τε καὶ γενναίῳ ἀνδρῶ, εἴτε Πλωτίνῳ,

(11) ὡς ἐπιπολῆ. cod. 5054.

(12) Vide Aristotel. lib. 1: *Περὶ φυσικῆς ἀκροά-*
σεως.

(13) Τερετίσματα, cicadatum cantus cantium

thonem ipsum, ejusmodi virum, cum in Aristote-
lem talia projecit; nedom te, qui in his rebus non-
dum quidquam accuravisti.

Si quid ergo mihi credis, Platonem tu et Ari-
stotelem sapientissimos putans, et horum vestigiis
insistens, tui utramque ducem facito. Tamen otio
et meditatione, et magistris usus, quibus par est,
primum quidem in id incumbere, ut eorum quæ ab
ambobus illis dicta sunt profundum sensum perci-
pias. Neque enim volenti cuique comprehensu fa-
cilla dicunt viri illi duo. Deinde et si quid dissen-
tiant, non ignorantie (apagesis), sed eorum summe
facultatis, et habilis ad disputandum ingenii, argu-
mentum id esse statuens, et quod illæ quæstiones,
ob res incertas et obscuras, paulo momento in
utramque partem trahi possint, illorum sapientiam
admirare, et quorum si nobis Honorum auctores
fuerunt, ob ea ipsa ambobus gratias habere. Ita enim
tibi quidem melius consulueris, mihi autem et om-
nibus sanæ mentis hominibus gratum feceris. Nam
nunc quidem, gratificaturum te arbitratus, valde
molestus fuisti; tum quia immerentibus sic palam

Theodorum item melius meritis cole, coque ad
omnia magistro utere. Est enim is ejusmodi, ut et
te possit et alios juvare. Quod ad me attinet, nõ
per errorem rursus existimes, talia in tales viros
dicentem te mihi gratificari, scito me et amantem
Platonis, et amantem Aristotelis et hosce ambos
tanquam sapientissimos venerantem: in Plethone
etiam magnum ingenium et præclaram indolem ita
mirari me, ut adversus Aristotelem animum iam
pugnacem, iam malevolam, minime laudem. Vellem
quippe et illum Aristoteli, et alios quosvis seu duo-
bus philosophorum principibus, sive ipsi Plethoni,
sive aliis quibuscunque, tanta adhibita cautione
concurrere, quanta Aristoteles iis qui ante se fue-
runt contradixit. Nempe is rationum vi semper,
et petita plerumque vonia, sive ab auditoribus, sive
ab iis quos reprehendit, rem sic demonstrat ut a
conviciis abstinere. Quin et ubi vehementius inve-
hitur, tum quoque modum servat. *Formæ au-*
tem, inquit, valeant. Nam et argutioræ ex sunt:
et si sunt, nihil ad rem. Et rursus de aliis quibus-
dam hominibus loquens, *Illi, inquit, viri dialecti-*
cæ non attigerant. Ille est ei conviciorum cumulus.

Nos vero homunculi, et quidam volat simii præ illis
heroibus inductos, seu appellare eos audebimus,
et convicia de plaustro ingeremus licentius quam co-
mædia ipsa in Cleonem et Hyperbolum? Equinam
voto nos? Qua cognitione, qua rerum scientia in-
structi? hæc re ipsa stultitia est, furor quo manife-
stus. Cave enim credas, o bone, quia hominibus
Platonem et Aristotelem spirantibus seu Plethoni,

culæ.

(14) Lego ἀμαθῶν.

(15) εἴτε. cod. 5054: *Plethonis mentionem admil-*
tam puto ab inepte Plethonis admiratore.

doctissimo et magni ingenii viro, seu Plotino, seu Attico, seu Porphyrio sive alii cuiusdam eorum simili, Platonem Aristotelemque castigare, et alicubi etiam verbis violare contigerit, idem et nobis fas esse. Nam illis quidem quod vel horum ætate vel non longo post tempore vixerint, et quod continuè tunc neque ex minus contentiosæ disputationes extiterint, et quia nondum restincta erat invidia, et quod si viri essent omni doctrina exculti, nihilum læe ad sui excusationem valent. Nobis vero, qui tanto illis inferiores sumus, postquam ii longo tempore et communi omnium approbatione talem jam et tantam auctoritatem consecuti sunt, nulla jam relinquatur venia.

Tu igitur et Aristoteli propterea immerito conviciatus, et Plethouli nequaquam patrocinator (neque enim et ejusmodi orationibus ad causæ suæ defensionem opus est) et virum sapientem Theodorum verbis maledicis injuriose insectatus, quæ cecinisti recantans, secutus me auctorem, hominem tui amantem, volentemque et comprecantem tibi meliora, injusta illi convicia, laudibus et bonis verbis delicta, obtrues; atque Andronici in tua scripta animadversionibus audente cogitatione et animo sedato perlustratis, cum rationum veritatem ipsam reverere, tum ejus viri exemplum postquam in grammatica, in orthographia, in verborum propriorum delectu, in rhetorica, et in cognoscenda compositionis elegantis recta et venusta ratione, satis studii posueris, ita demum ad majora aggredere, et ad ipsam quoque philosophiam. Bene rem gere, et ea quæ delicta sunt, amantis admonitionem putans, sequere consilium.

Datum apud Thomas Viterbienses, Maii 19, anno Christi 1462.

Ἀττικῶν τε καὶ Πορφυρίῳ, εἴτε ἄλλω τῶν ὁμοίων, Πλάτωνά τε καὶ Ἀριστοτέλη πνεύουσιν, ἐξεγένετο Ἀριστοτέλη τε καὶ Πλάτωνα εὐθυναί τε, καὶ ἔστιν ἔπος καὶ βλασφημησαί, καὶ ἡμῖν ἐξεῖναι ταυτό. Ἐκεῖνοις μὲν γὰρ καὶ τῷ (16) ἢ κατ' αὐτοὺς, ἢ οὐ πολὺ μετ' ἐκείνου; γενέσθαι τῷ χρόνῳ. τῷ τε (17) συνεχεῖς τότε καὶ οὐχ ἦτονον ἐριστικῶς γίνεσθαι τὰς διαέξεις τῷ τε μήπω τὸν φθόνον ἀπομαρανθῆναι, τῷ τε πάσῃ κεκοσμηθῆσαι σοφία, μέγα πρὸς παραιτήσεως λόγον. Ἡμῖν δὲ καὶ τοσοῦτο λειπομένοις ἐκείνων, καὶ τοιοῦτόν τε καὶ τοσοῦτον ἤδη τῷ τε μακρῷ χρόνῳ τῇ τε κοινῇ πάντων δοκιμασίᾳ καὶ ψήφῳ ἐχόντων (18) ἀξίωμα, συγγνώμη λείπεται οὐδεμία.

Ἄτε οὖν Ἀριστοτέλη τε παρὰ πᾶν τὸ εἰκὸς λοιδορήσας, τῷ τε Πλήθωνι μηδαμῆ συνειπῶν· οὐδὲ γὰρ τοιούτων αὐτῇ πρὸς συνηγορίαν δεῖ λόγων· Θεόδωρόν τε, ἄνδρα σοφόν, οὐκ ἐν δίκῃ κακῶς εἰπῶν ἡμῖν τε οὐ μόνον πρὸς χάριν οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀχαρὶ πρᾶγμα ποιήσας, ἄσον παλινιδίαν, ἐμοὶ συμβούλιον χρησάμενος, ἀνδρὶ φιλοῦντι τέ σε, καὶ τὰ βελτίω βουλομένῳ τέ σοι καὶ συνευχομένῳ· καὶ τὰς ἀδίκους λοιδορίας ἐπαίνοισ τε καὶ εὐφημαῖς ἀπέκλυσον. Ἀνδρονίκου τε τὰς πρὸς τὰ σὰ ἀντιβήσεις σὺν νῷ τε καὶ καθεστηκότι φρονήματι ἐπιῶν τῆν τε τῶν λόγων ἀλήθειαν αὐτῆν (19) αἰδέσθητι, καὶ κατ' ἐκείνον, περὶ τε γραμματικῆν καὶ ὀρθογραφίαν καὶ κυριολογίαν τῶν λέξεων, περὶ τε ῥητορικῆν, καὶ τὸ εἰδέναι ὀρθῶς τε καὶ μετὰ κάλλους συντιθέναι, πρῶτα σχολάσας ἱκανῶς, εἴθ' οὕτω καὶ τῶν μειζόνων ἐπίθαινα, καὶ φιλοσοφίας (20) αὐτῆς. Εὐπράττοις, καὶ φιλοῦντος παραίνεσιν τὰ εἰρημίνα ἡγησάμενος, ἐποιε τῇ συμβουλίῃ.

Ἐγράφη (21) παρὰ τοῖς ἐν Οὐίτερβίῳ θερμοῖς λοστροῖς, Μαΐου μηνὸς ἐνάτην πρὸς δεκάτη ἄγοντος, ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ αὐξβ' ἐνισταμένῳ.

IX.

Ad Andronicum Callistum. — Mittere se nuntiat latæ a se sententiæ apographa, epistolam superiorem significans qua Michaellem Apostolium reprehendit.

Bessarion cardinalis Andronico Callisto philosophari.

Βησσαρίων καρδινάλις Ἀνδρονίκῳ τῷ Καλλίστου φιλοσοφεῖν (α).

Perlegi obiter Michaelis quoque contra Theodorum sodalem Miscellanea et suas in eundem correctiones. De utroque quæ judicamus ac sentimus

Ἀνέγνων καὶ τὰ Μιχαήλου φύρδην κατὰ τοῦ ἐταίρου Θεοδώρου συγκεχυμένα καὶ τοὺς σοὺς ἐκείνου σωφρονισμούς (1)· κρίσιν τε καὶ ψῆφον ἐξ ἀ-

(16) Scribendum, τό.

(17) Γρ. τό τε hic et mox.

(18) σχείων, cod. 3064.

(19) αὐτοῦ, cod. 3064.

(20) σοφίας, cod. 3064.

(21) Absunt hæc a cod. 3064.

(1) Andronici Callisti librum contra Michaellem laudat Nicolaus Secundinus in epistola ad ipsum Callistum data, quam edidit Boissonadius. Eam huc adducere juvat. Ἀνδρονίκῳ τῷ Καλλίστου Νικόλαος ὁ Σκουινδίνος εἰς πρᾶττειν.

Προσθεύονται παρὰ τῷ μεγίστῳ ἀρχιερεῖ (1), καὶ διὰ τοῦτο νῦν μὲν ἐν Ῥώμῃ, νῦν δ' ἐν Οὐίτερβίῳ,

(1) Papa Callisto III.

(a) E codice Regio 3053 in Anecdotis Boissonadii, tom. V.

Π διατρέθοντι, σύγγραμμά τί σου ἰδεῖν καὶ διεξελεῖν ἐξεγένετό μοι, ἐν ᾧ Θεόδωρῳ τῷ Γαζῆ συνειπῶν, πρὸς Μιχαήλον οὐκ οἶδα τίνα φαίνῃ διαμαχόμενος κατὰ Θεοδώρου (2) λόγον οὐκ οἶδ' ὅπως λοιδορίων καὶ συκοφαντίας μεστὸν ἐξενηνοχότα, Πλήθωνι δὲ συνηγοροῦντα, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ὑπὲρ τε Πλάτωνος τὸν ἀγῶνα δῆθεν ἐλόμενον. Τοῦτον ἔγωγε τὸν λόγον οὐ πολλῶν πρότερον φίλων τινὸς διακεκομικότος ἀνά χειρᾶς ἐσχῆκειν τε καὶ ἀνεγνώκειν οὐ πάνυ ἡδέως. Ἔστι γὰρ, εἰ δεῖ τὰ δοκοῦντα περὶ βησιάζεσθαι, μέγала μὲν ἐπαγγελιομένου, ἀνύστος δ', ὡς ἐγὼ νομίζω, οὐδὲ μικρά. Ἰσχυέσθη μὲν οὖν Θεόδωρῳ προπηλακισομένῳ καὶ καλῶς οὐ ξὺν δίκῃ ἀκούσῃ.

(2) Theodori Gazæ.

φοτέρων ἐξηνεγχα, ἧς σοι πέμπομεν τὰ ἀντίγραφα. Περιτελὴν γάρ καὶ ἅμα τὸ βιβλίον φαρμακευόμενον καὶ πρὸς σὲ μακρηγορεῖν.

ταῖς δὲ γε σαῖς ὑπὲρ αὐτοῦ κατὰ πόδας ἐντατυχηκῶς ἀντιλήψεσιν ἤσθην, καὶ ἤσθην διαφερόντως, πολλῶν γε ἕνεκα. Θεόδωρον γὰρ ἔγωγε πάνυ φιλῶ καὶ περὶ πλείστου τὸν ἄνδρα ποιῶμαι· ἄγαμαί τε μὴ μόνον αὐτοῦ τοὺς λόγους καὶ τὴν περὶ πᾶσαν ἔπιστήμην σπουδῆν καὶ ἀκριθείαν, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον τὸ ἦθος, τὴν ἀρετὴν, τὸ σεμνὸν, τὸ σώφρον ἐν βίῳ καὶ κόσμῳ· τὸ γὰρ περὶ πάνθ' ὁμοῦ τὰ καλὰ εὐφυῆς καὶ λίαν ἐπιήβολον ὡς, εἴ τις παιδείας ἕνεκα παντοδαποῦς καὶ τῆς περὶ τὸ ἦθος χρηστότητος τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων τ' ἄνωγ' αὖτ' ἀνδρα λέγοι, μὴ ἂν ἀμαρτήσαι τῆς ἀληθείας.

Ἐπειτα δὲ μοι μεταξὺ διόντι, καὶ τὸν νῦν τοῖς λεγομένοις προσέχοντι, οὐ μικρὰν ἐνεποιεῖ τὴν ἠδονὴν, ὅτι λόγους ἀληθεῖς τε καὶ ποιήτοις τὸ ἀλμυρὸν τοῦ ψεύδους ἀποκλιζόμενον ἐνεύρων, καὶ καταπερὶ τινὰς προστριβείας τῆ ἀληθείας οὐ σὺν τῷ καλῷ οὐδὲ κατὰ μόλιραν κηλίξας τῷ νικητῶδες καὶ ἀνυσίμῳ τῷ τῶν λόγων διαμπερὲς ἀπαλειφομένους, κάντεῦθεν τὴ μὲν ἀληθὲς διαλάμπον τῷ ἑαυτοῦ κάλλει ἐμφαιδρυνόμενον, τὴ δ' αὖ ἀμαθὲς καὶ φορτικὸν καὶ ἀπαίδευτον ἐς κόρακας ἀπεληλαμένον, ἦγουν, ἅτε δὴ νόθον τὸ ἔλον καὶ κίβδηλον, ἀπορρίπτουμένον ἐς Κυνόσαρχας.

Χαίρειν πρὸς τοῦτοις ἐπιφεί μοι, ὅτι σοὶ φίλοι· ὦν τῶν τοιούτων λόγων ἦσθα πατήρ καὶ τοιαῦτα ἰσχυρῶς ἀναπέφηνας ταλασίαι, ὃν ἔγωγε πάσαι εὐδῶς καὶ ἀπὸ μικρᾶς (3) συνουσίας τῆς αὐτοῦ καταστοχασάμενος ἕσπον οἶόν τε ἦν φύσεως, τὴν τε περὶ σοφίαν σπουδῆν καὶ τὸ περὶ λόγους φιλόπονον ζυνεωρακῶς, ὡμὴν μὲν ἱκανῶς ἦδη σε προκεκοφέναι καὶ παιδείας οὐκ ἐξ ἐπιπολῆς ἦσθαι, οὐ μὴν δὲ τοσοῦτον (4) δυνάμειος καὶ κάλλους ἀφίγθαι, οὐδ' οὕτω τὰ περὶ πᾶσαν ἔπιστήμην ἠκριθωκέναι, ὡς καὶ τοιαῦτα τίκτειν οἶόν τε σοὶ εἶναι. Ἐκρηται γὰρ τάληθές· καὶ μοι τὸν λόγον ἀπλάστως παρήρσιαζόμενον ἀνεπαχθῶς καὶ μὴ πρὸς ὀργὴν δέξαιο. Σὺ δ' ἀλλ', ἀγαθὴ δηλονότι καὶ γενναία χρησάμενος φύσει, σπουδῆν τε καὶ ἔμφρονα καὶ ἐντρεχὴ καταβεληκῶς, τὰς περὶ σοῦ τῶν φίλων ὑπολήψεις, καὶ περὶ μεγάλας, τοσοῦτον καὶ ταῦτ' ἐν βραχεῖ χρόνῳ ὑπερηκόντισας, ὡς τ' ἐξηπατημένους ὁμῶς (5) θαυμάζειν καὶ ὑπερφιλεῖν ἅμα θαυμάζοντας. Ὅναίσι τοίνυν τῆς περὶ παντοδαπῆ σοφίαν εὐτυχίας, τῆς τε περὶ λόγους ἰσχύος τε καὶ φορᾶς· εἰ καὶ σοὶ πλήρες μέλιτος τὸ καλὸν στόμα γένοιτο, ἐπεὶ τὸ τεττίγων φέρτερον ἄδεις (6).

Ἐγὼ δ' εὐξαίμην ἂν τηλικαύτην ἐνυπάρξει μοι δύναμιν, ἢ πάνθ' ὦν ὁ σὸς λόγος πλήρης, ἀκριθῶς ζυνεῖς καὶ κατὰ τὴν τρόπον ἕκαστ' ἐξητακῶς, ἀξίαν ἔπειθ' οἶός τε γενόμενῳ τὴν ψῆφον ἐπανεγκεῖν, τὸν γινόμενον ἐκάστοις ἀπονειμάμενος ἔπαινον· τὸ δ' ἄρα μεῖζον ἢ κατ' ἐμὲ, ἢ ὅτι μεγάλα πάνθ' οἷς ὁ λόγος ζυνήρμυται σοὶ καὶ ζυνεσκεύασται καὶ οὐ τοῦ παντὸς συνιδεῖν τε καὶ ζυνεῖναι, ἢ ὅτι τῆς ὀρθῆς περὶ τούτων ἔγωγε κρίσεως ἀσθενῆς καὶ οὐκ ἱκανὸς ἐφικέσθαι· ἢ ὅτι γὰρ ἀμφοῦ ταυτὶ ζυνεληλυθὴν· ὧ καὶ μᾶλλον τίθεσθαι δίκαιον.

Οὐ μὴν σιωπᾶν διὰ ταῦτα νομίζω εἶναι, οὐδ', ὅτι τὸ πᾶν ἀνύσαι οὐ βιβλίον, καὶ τῶν δυνατῶν καταμελητέον. Ῥητέον μὲν οὖν τὰ δοκοῦντα καὶ ἐς δύναμιν ἀποπειρατέον μὴδὲν ὑποστειλόμενοις ὅλως ἢ καθυφίσει, κἂν ἦξειν ἐς τέρμα ποτὲ καὶ τοῦ ἀκροῦ ὀρθῶς ἐπιτεύξεσθαι οὐδεμίαν ἐλπίδα ὑποφαίνεται.

Τίς οὖν οὐκ ἂν ἀγάσαιοτο, ἂν ἀπὸ τῶν εὐχερεστέρων ἀρξώμαι, τὸ τε τῶν ὀνομάτων Ἑλληνικῶν, ἐλ-

A eorum exemplar manu exaratum tibi mittimus. Non licet enim pharmacis uienti etiam tecum verhosiorem esse.

λέγουσιν τε καὶ κύουσιν, τὴν τε περὶ τὸ γράφειν δοσότηρα, τῆς τε λέξεως ὅλως τὸ ἀνθηρόν, τῆς ἐουνηθείας τὴ γλαφυρὴν τε καὶ εὐαγῆς, καὶ τῆς συνουθῆκης τὸ εὐρυθμῶν; τί δ' ἂν τις λέγοι τὴν τῶν λόγων ἰδέαν, πᾶσι πάντοθεν κανόνι καὶ μεθόδοις συνειλεγμένην καὶ διαπορέπουσαν, πάντα πᾶσιν ἀμνησίου κατορθοῦσαν κάλλει καὶ συναρμόζουσαν, μηδὲν ὑποφαίνουσαν κσηνὸς καὶ ἀπηρητημένον, ἀλλ', ὡσπερ ἐκ μερῶν καὶ μελῶν ἀναλόγως σφίσι καὶ συμφώνως λίαν ἐχόντων, ἐν σῶμα ὀλίγκληρον ἴδιοις ὑπερείσασσι καταλλήλω· συνιστάμενον ἐκπληροῦσαν, οὕτω τε κατὰ τρόπον καὶ τάξιν προβαίνουσαν καὶ τοιαῦτα σημάτων ἐναλλαγῆ χαίρουσαν καὶ τορρεῖα, ὡς μήτε τῷ μεγέθει τῶν νοημάτων μὴ ἀναλόγως ἔχειν τὴν ἐρμηνεύαν, μήτε τῷ τῶν ποιητικῶν τῆς λέξεως κάλλος ὀπουοῦν (7) καὶ χάριν ἐλλείπειν, Ἐρμῆν δὲ πανταχῆ τοῦ ἔργου προεστᾶναι δοκεῖν σὺν Ἀφροδίτῃ καὶ Χάρισι τοὺς λόγους ὑφαίνοντα. Μούσας τε πάσας τῷ ἔργῳ παρσεῖναι, ἐκάστην τὸ μέρος συνειρομένην καὶ ἀγλαίζουσαν, πάσας θ' ἡμοῦ ῥόδοις καὶ ἴοις καὶ κρίνοις τοὺς λόγους εὐθαλῶς καθωραϊζούσας καὶ παντοίους ὡσπερ ἐκ λειμώνος κοσμοῦσας ἀνθεῖσι; Καὶ μὴν τὸ γὰρ πλῆθος τῶν ὀνομάτων, νιφάσι χειμερίοις ἀντικρυς εἰκοδῆς, τίς οὐκ ἂν ἀσπάσαιοτο; οὐτε γὰρ ἀσάφειαν ἐμποιοῦν τῆ πυκνότητι καὶ εἰς ἀπορίαν ἐμβάλλον φωρᾶται. Τὸ τε σαφές τε καὶ καθαρὸν οὐχ οὕτως εὐροῖτ' ἂν ὑπτιον, οὐδὲ γαλαρῶν τε καὶ ἀνεμῆνον, ὡς τοῖς τυχοῦσιν εὐληπτῶν καὶ εὐξύνετον γίνεσθαι τὸν ἐγκείμενον νοῦν καὶ ταύτη δοκεῖν εὐπόριστον, μήτε πόνου μὴθ' ὅλως τημελείας ὡς τε καταληφθῆναι δεόμενον. Τούναντιον μὲν οὖν τῷ μὲν λείπῃ τῆς ἐρμηνεύας κα' εὐκρινεῖ ὁ λόγος ἐς τὸ ταπεινὸν καὶ εὐχερὲς ἀποκλίτων καὶ οἴονεὶ κατασπύμενος, οὐδ' ὀπωστιοῦν τὸν ἐντυγχάνοντα ἀποκναίει, τῷ δ' αὖ μεγέθει τῶν ἐνοιῶν καὶ τῆ περιβολῆ κατὰ τρόπον δεινούμενος, αἵρεται μὲν οὖν ἀμωσγέπως καὶ μονονοῦ τὰς ὀφρῦς ἀνασπᾶ, τὴν ἀναγινώσκοντα πρὸς συννοίαν συνελαύνων. Ταῖς μέντοι μεθόδοις, καὶ τῷ τῆς λέξεως ἀνθηρῷ καὶ ποικίλῳ καὶ ὄσαι ὡραὶ νεάζονται, τῷ τ' εὐπαρὰκολουθητῷ καὶ ἀθορυβητῷ τῆς ὑψηλῆς φωνῆς, τὸ πρόσαντες καὶ οἶον ἀπότομον τῶν πραγμάτων παραμυθούμενος, τὸ κεκμηκὸς ὑπερείδει, κάντεῦθεν ὀμαλῆς (8) ἀνακύπτων ἐπιεικῶς τοῖς ὀμιλοῦσιν ἐνιλαρύνεται. Καὶ ἅπασι τοῦτοις μέγισ γίνεται τις λόγων ἀρίστη καὶ κρᾶσις ἀνείκαστος ἠπίως καὶ μαλακῶς ἐς ψυχὴν αὐτὴν δυομένη, καὶ δίκην ἐλαίου ἀφωφητὴ (9) ἐπιστάζουσα, πῆ μὲν τῷ μεγέθει καὶ ὀγκηρῷ ἐμβαθύνουσα καὶ οἶον κυμαινομένη, πῆ δὲ τῷ ἰλαρῷ καὶ γαληνιῶδες εὐμαρῶς ἀπλουμένη, καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσιν ὑποειδῶσα.

Ποῦ δ' ἂν τις θεῖη τὴν ἐκ τῶν σῶν λόγων ἀνάγκην καὶ τῆς πλεκτάνης τὸ ἀφυκτον, μηδεμίαν διαφυγῆν ἢ δίοδον τοῖς ἀπαξ ἐντὸς ἐναπειλημένους ἀρκύων παραχωρούσης, τὰ μὲν σαυτοῦ ὀχυρῶς ἐμπεδούσης καὶ τὸ ὅλον ἠλοῖς ἀδαμαντίνος; ἀραρότως καταγομφούσης, τὰ δ' ἀλλότρια καὶ οὐ κατὰ τρόπον οὐδὲ σὺν τῷ καιρῷ εἰρημένῃ εὐφυῶς ἀγαν ἀνατρεπούσης καὶ πρῶτον κατασπύσης. Τὸ μέντοι σαθρὸν τῶν λόγων, καὶ δίκην ἀνερματιστοῦ τε καὶ ἀχυθερνήτου νηδῶς κατὰ πελάγους τηνίλλως περιπλανώμενον, λίαν ἐπιηθῶς αὐτὸς φωρῶν καὶ νῦν μὲν εὐσῶχος ὀριζόμενος, νῦν δὲ τρανῶς καὶ ἀσυγχύτως τῆ δικαιορέτει χρώμενος, καὶ ταῖς ἀποδείξεσι καὶ μεθόδοις οὐ φορτικῶς (10), ἀλλ' ἐπικαίρω τε καὶ ἀστειῶς, ὀπη ἂν ὄδοι, τοὺς λόγους κρατύνων, οὐ πάνυ τοὶ χαλε-

(3) Ἐν μακρᾶς?

(4) Ἐν εἰς τοσοῦτον?

(5) Ἐν ἅμα?

(6) Ἐκ Theocri I. i. 116.

(7) Supra ὀπουοῦν supi puncta. Voluitne corrector de

leri hanc vocem?

(8) Ἐν ὀμαλῶς? ἢ perierit nomien.

(9) Praevia Plato Theaet § 6 : οἶον ἐλαίου ἄσπυρα ἀφωφητὴ ῥέοντος.

(10) Ἐν φορτικῶς?

Data ex eodem loco et eodem tempore ac ea ad Michaellem.

Ἐδόθη καὶ ὅτε καὶ ὅπου καὶ τὰ πρὸς Μιχαήλον (2).

X.

Ad filios Platonis. — Demortuum eorum patrem elegantissimo elogio prosequitur.

Bessarion cardinalis sapientis Gemisti filius, Demetrio et Andronico.

Βησσαρίων Καρδινάλιος τοῖς τοῦ σοφοῦ Γεμιστοῦ νιέσσι Δημητρίῳ καὶ Ἀνδρονίκῳ (α).

Perlatum est ad me, communem parentem ac magistrum, terrenis depositis, in caelum ac lucidissima loca volasse, arcuam una cum diis caelestibus saltationem saltatum. Ego equidem mihi gratulor, qui tanti hominis commercio usus sum, quo post Platonem, excipio et Aristotelem, sapientiorem Graecia non tulit; adeo ut, si quis de infinito animorum ascensu descensuque Pythagoraeum et Platonis sententiam non improbat, ego sane illud etiam addere non dubitaverim, Platonis animum, sicut vinculis infrangibilibus, quando illud opus fuit, secutum, ut necessariam completeret periodum, in terram venientem, corpus Gemisti, illiusque vitae rationem, sibi selegisse. Vos porro si non gaudetis et plauditis tanto progeneri patre, indecora facitis. Nefas enim est similem hominem lacrymis prosequi, qui legens honor Graeciae universae fuit, magnusque decor in posterum erit. Huius gloria nunquam obscurabitur, sed nomen et fama, cum laudibus sempiternis, in futurum omne tempus demandabitur. Bene valetis, et Principem Chilian

πῶς διελέγεσθε· βῆσον δ' ἢ ἀρόχη· ἰσθὸν διαλύων τὴ ψυῆος, κατὰ τῆς ἀμαθίας πομπεύεις, ἀναιμωτὶ τὴν νύκην ἀποφρόμενος.

Ἀφ' ὧν ἀπάντων ἐξῆς προχωροῦντων τὸ ἐμβριθέστατον τῶν λόγων, ἢ τε θρύλλουμένη καὶ περισπούδαστος πᾶσι δεινότης μάλ' ἐνεργῶς ἀναφθίνεται· τὸ τε γενναῖον τῆς φύσεως καὶ τὸ τῆς παιδείας πολυχοῦν πολλῇ τῇ σπουδῇ καὶ φιλοπόνῳ ἀγαν ἐπικτηθῆσαι οὐχ ἥμισυ ἀναδείκνυται· καὶ πρόσθεν σοὶ τὸ τοῦ ἠθους καθεστηκός, τὸ τε πρὸς ἀρετὴν εὖ ἔχον, μὴ δόξαν κινήν πᾶσι τρόποις καὶ πάσαις μηχαναῖς ὑψηλόμενῳ (τοῦτο δὴ τὸ τῶν πολλῶν καὶ τὸ δοκεῖν προτιμῶντων τοῦ εἶναι), τοῦ καλοῦ μὲν οὖν καὶ τῆς ἀληθείας περιφανῶς ἀντιποιουμένῳ καὶ ταύτην παντὶ σθένει μεταδιώκοντι.

Σὲ μὲν οὖν ἔγωγε διὰ ταῦτα καὶ θαυμάζω καὶ μακαρίζω καὶ σοὶ πάντ' ἀγαθὰ καὶ βίον εὐμαρῆ καὶ ἀπρόσκοπον εὐχομαι· ἐμαυτὸν δ' ὀμηγύτη παραμυθοῦμαι, διηνεκῶς νύκτας τε καὶ ἡμέρας πάντα τὴν τοῦ γένους ἀπώλειαν καὶ τῆς ἡδίστης τῆς ἐντι καὶ καλλίστης φωνῆς τὴ ναυάγιον ὀδυρόμενον. Ἔστι γὰρ ὄρθν ἕνεκά γε σοῦ ἐτι λείψανα τῆς καλῆς περιόντα Ἑλλάδος καὶ παιδᾶς Ἑλλήνων τοῖς πτεράσιν ἀπομιμουμένους, τὴ γὰρ θεῖον ἐκεῖνο τῆς ἐρασμιωτικῆς ἐμοὶ καὶ πάντων τιμιωτάτης φωνῆς διασώζοντας κάλλος. Ἐγὼ τοι τὸ Ὀμηρικὸν ἐκεῖνο παρωδῆσαι μικρὸν ἔπεισέ μοι καὶ ἴσως κατὰ καιρὸν· Ὀμηρὸς μὲν γὰρ Ἀγαμέμνονα τῷ Νέστορι φάναι ἐποίησεν, ἐγὼ δ' ἐναλλάξ φημί· « Ἐἴ μοι δέκα μόνον Θεόδωροι ἢ δέκα Ἀνδρόνικοι γένοιτο, ἐξαρκέσαι ἂν οὐ τὸ Ἴλιον πολίχνιον τι βάρβαρον ἐκπορῆσαι, ἀλλὰ γένους πάντων γενῶν σφωτάτου ποτὲ καὶ ἡμερωτάτου φωνῆν καὶ παιδείαν, μεθύδους τε καὶ λόγων καὶ ἰσθῶν, πᾶσάν τ' ἐπιστήμη; ἰδίαν ναυαγήσασαν, φεῦ! ἀνασώσασθαι. »

Ἀλλὰ μοι νικῶς, ὁ καλὸς Ἀνδρόνικος, πάντας

Πίπυται (1) τὸν κοινὸν πατέρα τε καὶ καθιγεμόνζ, τὴ γεῶδες πᾶν ἀποθέμενον, ἐς οὐρανὸν καὶ τὴν ἀκραιφνή μεταστῆναι χώρον, τὸν μυστικὸν τοῖς Ὀλυμπίοις θεοῖς συγχορεύοντα Ἰακχόν. Ἐγὼ μὲν οὖν (2) χαίρω τοιοῦτω ὁμιληκῶς ἀνδρὶ, οὗ μετὰ Πλάτωνα (ἐξηρησθῶ δὲ λόγου Ἀριστοτέλης) σφώτερον οὐκ ἔφυσεν ἢ Ἑλλάς. Ὄστ' εἴ τις τοὺς περὶ τῆς ἀπειρου τῶν γε ψυχῶν ἀνόδου τε καὶ καθόδου Πυθαγορείων καὶ Πλάτωνος ἀπεδέχτο λόγου, οὐκ ἂν ἀποκνήσει καὶ τοῦτο προσθεῖναι, ὡς ἄρα Πλάτωνος τὴν ψυχὴν, τοῖς τῆς εἰσαρμένης ἀρόχτοις θεσμοῖς δεῖσαν δουλεῦσαι καὶ τὴν ἀναγκαίαν ἀποδοῦναι περιόδον, ἐπὶ γῆς κατιούσαν τὸ Γεμιστοῦ σκῆνος καὶ τὸν ἐκείνου βίον ἐλέσθαι. Ὑμεῖς δὲ, εἰ μὴ καὶ αὐτοὶ χαίρουτέ τε καὶ κρυτοίητε (3), τούτου ἐκπεφυκότες, οὐκ ἂν τὰ εἰκότα ποιούητε. Ἐρηγεῖν γὰρ τὸν γε τοιοῦτον μὴ οὐ θεμιτὸν ἦ. Μέγα κλέος Ἑλλάδι πάση γέγονεν ἐκεῖνος ἀνὴρ (4), μέγας αὐτῆ νόστος εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον ἐσεῖται (5). Τούτου κλέος οὐποτ' ὀλείται, ἀλλὰ οἱ τὸ ὄνομα καὶ ἡ φήμη μετ' εὐκλείας ἀΐδου εἰς τὸν ἔσσει παραπαιμφθῆσει-

ἀνδρας καὶ μεταδιδάσκεις οὐκ ὀρθῶς περὶ τῶν ὄντων φρονούντας· τῶν δ' ἄλλως μοι μαχθηρῶς καὶ ἀπαιδευτῶς ἔχόντων ἀεὶ περιγίγναιο πάση ἀρετῆς ἰδέα τὴν ἀσχημοσύνην μεταβρύθμιζων, τοιοῦτον ὅπερ εὖ ποιῶν ἐπιπέκλεισαι κάλλιστος ὢν. Ἐπεὶ δὲ φίλον ἔσθαι ὄν, ἔχοντα προθυμίαν πάνθ' ὑπὲρ σοῦ καὶ λέγειν καὶ πράττειν τὰ δυνατὰ. Ἐβῆστο.

Ἐν Οὐτέρβιῳ, Ἰουνίου ἀγοντος πέμπτην ἔτει τῷ ἀπὸ Χριστοῦ αὐξβ'.

(2) Scilicet apud thermas Viterbienses a. d. 19 maii 1462. Vide Hist. Acad. Inscr., tom. III, pag. 287.

(1) Et Allatio, de Consensu, libro III, pag. 957, et Morellio, Catal. Biblioth. S. Marci, eandem hanc epistolam exhibente juxta codicem Venetum, n° 355, qui Bessarionis autographus habetur. In titulo Καρδινάλιος habet All., Καρδινάλιος Morell.

(2) Quae hinc procedunt, ἐγὼ μὲν... ἢ Ἑλλᾶς, diversa ac pleniora exstant in codice Monacensi, tanquam ab ipsa Bessarionis manu, sic neque: Ἐγὼ μὲν οὖν χαίρω παρὰ τοιοῦτον ἀνδρα φοιτήσας, οὗ Πλάτωνι, μετὰ γὰρ τοῖς πρώτοις ἐκεῖνου; ἀνδρας οὗ; ἔφυσεν ἢ Ἑλλάς, οὐ σοφία, οὐ τῇ ἀλλῇ ἀρετῇ ὁμοιότερον (supple ὀδᾶ seu simile quid). Inde suspicatus est Morellius interpolatam consilio fuisse in Allatiano textu epistolam. Sed potuit Bessarion sua se ipso manu emendare. Allatii certe bona fides nobis minime suspecta est.

(3) All. κρυτοίητε, sed falsa, neque ipsi probata lectione, quam optime verteret: « si non plauditis. »

(4) Sic cod. leni spiritu, non ἀνὴρ.

(5) All. ἐσεῖται. Neque ipsum ἐσεῖται pro ἔσσει satis atticum est, sed poetica nonnunquam sibi indulgere Bessarionem, alias quoque notavimus.

(α) Hanc epistolam cum sequenti ed. Alexandre in Pléthon, *Traité des Lois* Paris, 1868. Notae sunt ejusdem viri clarissimi.

ται χρόνον. Εὖ πράττειτε· καὶ πριγκίπων τὸν Χεϊ-
λιαν ἐξ ἐμοῦ προσεῖπατε, ὅ, ἴστω φιλούμενος ὑπ'
ἐμοῦ διὰ τὴν ἀρετὴν, ὡς οὐδέποτε μᾶλλον.

Τοῦ αὐτοῦ στίχοι εἰς Πλήθωνα ἐπιτάφιοι.

Γαίαν σώματι (1), ψυχῇ δ' ἄστρα Γεώργιος ἴσχει,
Παντοῖσι σοφίης σεμνότατον τέμενος.
Πολλοὺς μὲν (2) φῦσεν ἀνέρας θεοσιδέας· Ἑλλάς,
Προβχοντας σοφίῃ, τῇ τε ἄλλῃ ἀρετῇ.
Ἄλλὰ Γεμιστός, ὅσον Φαέθων ἄστρων (3) παραλλάσσει,
Ἰόσσον τῶν ἄλλων ἀμφοτέρων (4) κρατεῖ.

A meo nomine salvere iubete; qui sciat se a me pro-
pter virtutem quam maxime diligere.

Ejusdem distichon funebre in Plethonem.

Plethonis corpus terra, animam cœlum habet,
Omnimodæ sapientiæ templum sacerrimum.
Multas certe Græcia divinos procreavit viros
Doctrina cæterisque virtutibus præstantes;
Quantum autem sol inter astra, tantum Gemistus
Quoad utrumque inter omnes præluet.

XI.

Ad Nicolaum Secundinum. — Superioris epistolæ exemplar cum versibus parentulibus mittit.

Βησσαρίων καρδινάλιος τῷ Λογιωτάτῳ ἀνδρὶ Β Βessarion cardinalis doctissimo viro Nicolao Secundino
Νικολάῳ τῷ Σεκουνδίνῳ εὖ πράττειτε. bene agere.

Εἰδὼς σε (1) καὶ αὐτὸν τοῦ Γεμιστοῦ σοφίαν καὶ
ἀρετὴν οὐδέποτε ἥττον ἀγάμενον, πέμπω σοι ἔπη τινὰ
εἰς ἐπιτάφιον αὐτοῦ ὕμνον πεποιημένα, καὶ ἦν
ἀπέσταλκα τοῖς αὐτοῦ υἱοῖσιν ἐπιστολὴν, οὐκ αὐτοῖς
παραμυθούμενος, οὐς γε χαίρειν, οὐκ ἀχθεσθαι δεῖ,
ἀλλ' ἐκείνων ἐγκωμιάζων. Ἄπερ ἀναγνοὺς, μὴ νο-
μίσῃς ὑπερβολὴν ἐνεῖναι μηδεμίαν ταῖς λόγοις·
ἀνὴρ γὰρ ἐκεῖνος φιλοσοφίας τῷ ὄντι καὶ παντοδα-
πῆς σοφίας εἰκὼν γέγονεν, οὐ τῆς ἐν λόγοις μόνον,
καὶ ὅση περὶ τὴν τῶν ἀστρων φορὰν, καὶ περὶ ἀρμο-
νικῶν λόγους τὰς τε γεωμετρικὰς ἀναλογίας καὶ
ἀριθμητικὰς μεσότητας καταγίνεται (2), οὐδ' ὅση
μόνον Πλατωνικὴ τε καὶ τῶν τὰ θεῖα ἐρυννησαμέ-
νων ἐκείνων ἀνδρῶν, ὅση τε περὶ τὴν τῶν φυσικῶν
ἐρευναν καὶ τὰς τούτων αἰτίας τε καὶ ἀρχὰς τὴν
πρῶτην ποιεῖται, ἀ πάντα, ὡς οὐδεὶς οὐδέ ἐν,
ἐξήσκησεν ἀκριβέστατα· ἀλλὰ καὶ ὅση, περὶ πρᾶξιν
σχολάζουσα, τὰ ἦθη καὶ τοὺς τρόπους ἐκάστου
κοσμοῦ· ἢ οὕτω τὸν ἴδιον ἐλάμπρυνε βίον, ὡς μη-
δὲν πρὸς αὐτὸν Διογένην καὶ τοὺς ὁμοίους, μηδὲν
τοῖς Στωϊκοῖς ἐκείνους εἶναι. Τὴν γὰρ σεμνότητα
καὶ τὴν κόσμιον καὶ τὴν αὐταρχεῖς αὐτῶν ἀσπασάμε-
νος, τὴν ἀλαζονείαν τε καὶ οἰήσιν καὶ ἐπίδειξιν αὐ-
τῶν ἀπεώσατο. Δι' ἀ πάντα τοσοῦτον αὐτὸν τεθαύ-
μακα, ὅσον, εἰρήσθω γὰρ τὴν ἀληθῆς, οὐδέπω οὐδένα
ἐν ἐς δεῦρο εἰδόν τε καὶ ὠμίλησα. Οὕτε γὰρ ὅς
περὶ ἐλάττονος ἐποιεῖτο τὰ παρόντα πάντα, οὐδ' ὅς
μᾶλλον, τῆς σοφιστικῆς ἀπεχόμενος ἀδολεσχίας (3)
καὶ πάγης, τῆς περὶ τὰ ἐν φιλοσοφίᾳ δόγματα ἀλη-
θείας ἐρευνητικώτερός τε καὶ εὐρετικώτερός γέγονεν, οὐπω ἐνέτυχον οὐδὲν, καίτοι πολλοὶς ἐντυχῶν
ἀνδράσι σοφοῖς. Ἦν εἴνεκα πολλὰ μὲν καὶ μεγάλα περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς βραχέσιν ἐκείνοις εἰρήκαμεν
ρήμασιν· οὐδέποτε δ' ἂν εἴποιμεν οὐδὲ μακροῖς λόγοις τὰ γε εἰκότα, ἀλλ' ἀρκεῖ, ὡς τινα τῶν ὀπί-
ῆμων τε καὶ ἡρωϊκῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, θαύματι καὶ σιγῇ μᾶλλον αὐτὸν ἢ λόγῳ καταμεῖν. Ἐρῶσω.

Cum bene setiam, Gemisti te sapientiam ac sin-
gularem virtutum magni estimasse, versus aliquot
funebres in ejus laudem compositos et epistolam
tibi mitto quam ad ejusdem filios consolaturus qui
læto nequam ægro animo esse debebant, sed illum
laudaturus scripseram. Quam ubi legeris, noli credere
nimis encomiasticam esse. Fuit enim ille vir phi-
losophiæ et omnimodæ doctrinæ exemplar vivum;
non illius quidem quæ de astrorum motu aut de
eloquentiæ præceptis aut de geometria arithmeti-
cæ inquirat, aut Platonis stantaxat philosophiæ
aliorumque theologicis quæstionibus operam dat
(quæ omnia ille perbene novit); sed quæ cujusli-
bet mores et vitæ institutum penetrat, circa quod
ipse adeo excellebat ut nec Diogenes nec stoicorum
aliquis ei comparandus sit; quorum gravitatem et
continentiam imitans, jactantiam et ostentationem
longe rejecit. Quam ob causam, ut quæ sentio di-
cam, neminem æque ac illum admiratus sum ex
omnibus quibuscum commercium habui. Nunquam
ego quidem, qui cum multis iisque doctis homini-
bus vixi, vidi, qui aut res præsentibus minus æsti-
maret aut a sophistarum vaniloquentia magis
remotus, quod in philosophia veri est, curiosius in-
vestigaret. Idcirco paucis verbis magnas ejus laudes
celebravi, dum nec longi sermones ad id sufficerent.
Quare satis erit ejusmodi viros qui nos in omnibus
superant, admiratione taciturnâ plusquam pane-
gyricis honorare. Vale.

ειπερὶς ἀμφοτέρων.

(1) Ex iisdem, quibus prior epistola, fontibus.

(2) Apud Allatum et in codd., versus posteriores
quatuor a prioribus separati exhibentur, instar alte-
rius epitaphii, et recte quidem.

(3) All. ἀστέρων. Nos metro consulimus, cisi
multa in his versibus horrida supersunt.

(4) All. ἀμφοτέρων, pro quo melius sane Morel-
lius e codice suo ἀμφοτέρων, cum tamen exspe-

(1) Ex eodem codice Sancti Marci 333, quem su-
pra Bessarionis autographum esse diximus. In titulo
Καρδινάλιος, ut apud nos.

(2) Cod. καταγίνεται, solita Græcis orthogra-
phia.

(3) Cod. ἀδολεσχίας.

XII.

Ad Ludovicum XI regem scribit a summo pontifice legatum se electum, ut pacem inter regem ipsum et duces Burgundiæ ac Britanniae, armis depositis, componere curaret (a).

Bessario cardinalis serenissimo principi et illustrissimo domino D. Ludovico Francorum regi Christianissimo, domino mihi colendissimo.

Serenissime princeps et illustrissime domine, domine mihi colendissime, nusquam deflexi ab instituto itinere postea quam sum ex Urbe egressus, ut ad Majestatem Vestram pervenirem. Nam meum legationis obeunda officium, piissimaque pontificis maximi mandata vix valetudinis curandæ inclinataque ætatis recreandæ spatium relinquebant, cum præsertim res Gallicæ undique tumultus et caedes parturirent, armatique exercitus, quod sine maximo animi dolore scribere non possum, ad eruentem dimicationem in dies magis compararentur. Hac una cogitatione et cura nec salutis meæ, nec imbecillitatis rationem ullam duxi, cum aut Cenisium montem Alpesque difficillimas superabam, aut reliquum iter asperrimum consciebam. Nullum enim vehiculi genus, nulli acceleratio tanta esse poterat, quantam sedes apostolica, meaque in Christianum nomen pietas maxime postulabat hac rerum conditione et fortuna. Nam cum pontifex maximus hanc nationem rebus gestis amplissimam, multitudineque pene infinitam, cujus opibus ac virtute Dei Ecclesia et secundis rebus ornata est, et difficillimis temporibus defensa, mutuis seditionibus belisque latefactari intelligeret, ingemuit vehementer, ac pro boni pastoris officio diligendum statuit, qui gregem Dominicum dissidentem mutua componeret pace et quiete, ne impetum faciat sævissimus lupus, cui nomen Christianum jamdiu est ludibrio. Multi quidem ingenio et sapientia præstantiores mitti poterant, sed qui me voluntate superarent, et studio conficiendæ, pauci. Nam, ut cætera aliis concedam, religionis amore vinci turpe esset, cum anteactæ vitæ, tum præsentis ætatis. Cum autem omni itinere admodum suspensus et sollicitus fuerim, ut prius adessem quam manus consererentur, nunc maxime angor et crucior, quod me quoque tanta celeritate fesso et pene præsentis belli sævitia nulla ex parte conquiescit; utnam uno momento apud Majestatem Tuam, illustrissimosque duces Burgundum et Britannum mihi adesse liceret, diviso etiam hoc corpusculo in tres partes, ut uno ordine armis repressis de communi dignitate, amplitudine, salute ageretur. Id quoniam fieri non potest, molestissimam est. Sum omnes aditurns mandato pontificio; ac instituto ordine legationis primum ad te venio, Christianissime princeps, quoniam tuæ celsitudinis ratio ita poscit; me conferam deinceps ad Illustrissimum ducem Britannum cum

A et proximus sit, et strictis prope gladiis prælium impendat. Majestatem Tuam rogo per majorum laudem immortalam, per Christianissimi nomen quod domesticum est et hæreditarium, per excellentem pietatis et misericordiæ gloriam, per Christi majestatem, qua tanti regni gubernacula jamdiu tenes, ut prælio abstinence prorogatis induciis, quæ, ut audio, die lunæ insequenti exituræ sunt. Ego paulo post adero, Deo duce, Majestatisque Tuæ consilii religiosissimis, et voluntate optima ea meditari et pericere studebo quæ tibi, reliquis omnibus principibus, communi libertati præsidium, sempiternamque pietatis laudem videntur allatura. Misi nunc reverendum Patrem D. Bartholomæum præsulem Parentinum, virum cum ingenio cum B fide non vulgari præditum, qui hæc meo nomine rogabit, exponetque alia nonnulla coram. Oro ut audias hominem, fidemque habeas ac mihi ipsi si adessem, a me enim proficiscitur et loquitur. Felix sit Majestas Vostra, cui me commendo.

Ex Samurro, die decima quinta Augusti, millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo.

Majestatis Vestre,

Deditissimus B. cardinalis Nicænus,
apostolicæ sedis legatus.

XIII.

Ad principem senatumque Venetiarum, Bibliothecam suam omni librorum genere instructissimam eidem senatui desert ac donat (b)

(Anno 1489).

C Illustrissimo ac invictissimo principi Venetorum Christophoro Moro duci, et inclyto senatui, salutem.

Equidem semper a tenera puerilique ætate omnem meum laborem omnemque operam, studium curamque adhibui, ut quoscunque possem libros in omni disciplinarum genere compararem: propter quod non modo plerosque et puer et adolescens manu propria conscripsi: sed quidquid pecuniæ seponere interdum parca frugalitas potuit, in his coemendis absumpsi. Nullam enim magis dignam atque præclaram suppellectilem, nullam utiliorem præstantioremque thesaurum parare mihi posse existimabam. Vocibus pleni, pleni antiquitatis exemplis, pleni moribus, pleni legibus, pleni religione vivunt, conversantur, loquuntur nobiscum. Docent nos, instituunt, consolantur, resque e memoria nostra remotissimas quasi præsentis exhibent, et ante oculos nobis ponunt. Tanta est eorum potestas, tanta dignitas, tanta majestas, tantum denique numen, ut, nisi libri forent, rudes omnes essemus et indocti; nullam fere præteritarum rerum memoriam, nullum exemplum, nullam denique nec humanarum nec divinarum rerum cognitionem haberemus. Eadem urna quæ hominum

(a) Ex domni d'Acherli Spicilegio, in fol. tom. III.

(b) *Philologicar. Epist.* ed. Melch. J. J. J. Goldasti, post Richardi de Buri, episc. Douz'ensis, Philobiblion, Francfurti, 1610, in 2 Biblioth. Mazarin. n. 22010.

corpora contegit, etiam nomina obrueret. Quamvis autem huic rei toto animo semper incubuerim, ardentiori tamen studio post Græciæ excidium, et defendendam Byzantii captivitatem, in perquirendis libris Græcis omnes meas vires, omnem operam omnemque facultatem industriamque consumpsi. Verebar enim et vehementissime formidabam, ne cum cæteris rebus tot excellentissimi viri, tot summorum virorum sudores atque vigilæ, tot lumina orbis terræ periclitarentur atque perirent, quemadmodum etiam superiori tempore tantam jacturam fecimus, ut ex ducentis viginti millibus librorum, quos Plutarchus refert in bibliotheca Apamæorum fuisse, vix mille ætate nostra supersint. Conati autem sumus, quantum in nobis fuit, non tam multos quam optimos libros colligere, et singulorum operum singula volumina, sicque cuncta fere sapientum Græcorum opera, præsertim quæ rara erant inventuque difficilia, coegimus. Cæterum cum hoc sæpe mente repeterem, parum desiderio meo satisfecisse videbar, nisi pariter providerem, ut libri, quos tanto studio et labore coegerim, me vivo ita collocarentur, ut etiam defuncto dissipari aut alienari non possent, sed in loco aliquo tuto simul ac commodo ad communem hominum, tam Græcorum quam Latinorum, utilitatem servarentur. Hoc igitur cogitanti mihi, multasque Italicæ urbes animo volventi, sola vestra inelyta atque amplissima civitas occurrit, in qua animus meus omni ex parte conquiesceret. Primo enim non videbam, quem locum eligero possem tutiorem, quam eum qui æquitate regitur, legibus tenetur, in unitate ac sapientia gubernatur, ubi virtus continentiæ, gravitatis, justitiæ, fidei domicilium est; ubi imperium, ut maximum est atque amplissimum, ita æquabile ac moderatum; animi in consulendo liberi, nulli libidini, nulli delicto obnoxii; prudentes imperii clavum tenent, et boni malis præponuntur, ac privatorum commodorum oblitæ, totum corpus reipublicæ unanimi consensu et summa integritate procurant. Ex quibus speran-

adum est civitatem vestram, quod optamus, in dies magis et vires et nomen propagaturam. Delinere intelligebam nullum locum a me eligi posse commodiorem ac nostris præsertim hominibus aptiorem. Cum enim in civitatem vestram omnes fere totius orbis nationes maxime confluant, tum præcipue Græci, qui e suis provinciis navigio venientes, Venetiis primum descendunt: ea propterea vobiscum necessitudine devincti, ut ad vestram oppulsi urbem, quasi alterum Byzantium introire videantur. Post hæc quomodo poterit hoc beneficium a nobis honestius locari, quam apud eos homines quibus ego multis eorum in me beneficiis devinctus obstrictusque essem; et in ea civitate, quam mihi, subjugata Græcia, pro patria elegissem, et in quam accitus a vobis atque honorificentissime receptus fuissim. Itaque conscius mortalitatis meæ et ingravescentem jam ætatem diversosque quibus affligimur morbos, et cætera quæ evenire possent considerans, omnes libros meos utriusque linguae sacratissimæ sedi beati Marci vestræ inelytæ civitatis dono dedi atque dicavi, sentiens talem me animam et excellentiæ vestræ et gratitudinæ meæ et quam mihi communem esse voluistis, patriæ debuisse, ut vos ac liberi posterique vestri, qui me virtute ac sapientia vestra, multisque in me beneficiis addictum, deditum obstrictumque habetis; hæredes laborum meorum, fructus uberes diuturnosque capiatis; deinde cæteri qui bonarum disciplinarum studiosi orunt, vestra causa capiant. Quapropter et donationem ipsam, et librorum indicem, et pontificis maximi decretum ad vestras excellentias mittimus, precantes Deum ut reipublicæ vestræ omnia bene, feliciter prospereque eveniant, et pacem habeat, tranquillitatem, otium concordiamque perpetuam. Valeant excellentiæ vestræ feliciter.

Viterbii, iv Non. Maias.

BESSARION,

cardinalis, patriarcha Constantinopolitanus,
basilicæ B. Marci Venetis dicavit.

Catalogum (a) bibliothecæ Bessarionis præstantissimus B. Montfauconius dudum exhibuit in sua *Bibliotheca bibliothecarum codicum mss.* Sed cum ipse hunc Catalogum luculentorem et exactiorem ex Riccardiana bibliotheca erutum, et ipsi, ut videtur, prope Bessarioni σὺγχρονον habeam, non ingratiorem eruditæ me facturum arbitror, si illum hic iterum publicæ juris faciam. Est vero qui sequitur.

Tabula librorum, tam Græcorum quam Latinorum, quos reverendissimus in Christo Pater dominus cardinalis Nicænus, ac episcopus Albanensis, dono dedit serenissimo et excellentissimo ducali Venetiarum dominio: qui reconditi (prout Roma transmissi fuerant) in capsis XXX commendati fuere magnificis et generosis dominis procuratoribus sedis Divi Marci, tantisper quoad instruat et exornetur domus aliqua, bibliothecæ, in qua reponi debent pro communi studentium utilitate, ac decore et ornamento urbis hujus celeberrimæ.

In capsâ signata A sunt codices hi, quorum inscriptiones hic infra adnotatæ videntur.

Totus Aristoteles præter logicam, in pergamenis et novus.

Physica ejusdem cum expositione usque ad quar-

(a) Joan. Lami, *Deliciæ Eruditorum*, tom. IX, Florentiæ 1740.

tum librum ejusdem alterius. Deinceps Simplicii, in pergamenis, et est liber pulcher.

Physica ejusdem, cum expositione Simplicii, in pergamenis.

Simplicii in prædicamenta Aristotelis: ac cu-

E. I. A. TH. S. T. I. I.
IQANNIA 2006

jusdam alterius expositio in primum et secundum A de anima, in pergamenis, pulcher.

Theophrastus de plantis, in pergamenis.

Philoponus in librum de Generatione et corruptione, et Alexander in meteoza, in pergamenis.

Logica Aristotelis cum expositionibus ad topicam usque, in papyris.

Physiognomica, paradoxa, mechanica, et problemata Aristotelis, in papyris.

Rhetorica Aristotelis, et nonnulla parallela Plutarchi, in papyris.

Alexandri quaestiones naturales, morales, et de anima, in pergamenis.

Quaedam epigrammata et moralia Aristotelis magna, et Eudemica, partim in papyris, partim in pergamenis.

Sexti Empirici in mathematicos, in papyris.

Interpretatio multarum in logicam, in papyris.

Metaphrasis in logicam, in papyris.

Quaestiones quosdam Joannis Italici in logicam et topicam, in pergamenis.

Ammonii in praedicamenta Aristotelis.

Simplicii in librum de caelo et mundo, imperfectus et inordinatus; et erotemata Prochoprodemi, in papyris, etc.

Chortasmeni in logicam et rhetoricam, in papyris.

In capsula inscripta B, quae est ponderis librarum 250, sunt volumina infrascripta.

Evangelium Matthaei cum expositoribus, in pergamenis.

Olympiodori in quosdam dialogos Platonis, in pergamenis.

Arrianus in Epictetum, in papyris.

Plotini nonnullae orationes, in pergamenis.

Maximi Platonici orationes, in pergamenis.

Iamblichi in epistolam Porphyrii, in pergamenis.

Porphyrii dialogus in praedicamenta Aristotelis, et dialecticam, et arithmeticeam, theologiceam, in pergamenis.

Simplicii in tres libros de anima, et Proculi, et Hermiae, in quosdam Dialogos Platonis, in pergamenis.

Herodiani de octo Caesaribus, et Zosimi historici, in pergamenis.

Heliodori Aethiopica, in pergamenis.

Phocylidis, Theognidis, Pollucis, et alia quaedam, in papyris.

Historia Pachymeris, in papyris.

Et Xenophontis Ascensus Cyri, in papyris.

Philonis orationes nonnullae, in pergamenis.

In capsula signata C, ponderis librarum 220, sunt libri infrascripti.

Homeri Ilias, Odyssea, Hymni, Bellum murium et ranarum; Quinti supplementum Iliadis, in pergamenis.

Homeri Ilias, in pergamenis, liber pulcherrimus.

Homeri Odyssea, in papyris.

Eustathii in Odysseam, in pergamenis.

Eustathii in primos novem libros Iliadis, in pergamenis.

Carmina Gregorii Nazianzeni, in pergamenis.

Arati poetae Lycophronis, in pergamenis, cum expositoribus.

Erotemata antiqua, in pergamenis.

Euripidis, in papyris, tragoediae tres.

Aristophanis comediae tres, et Sophoclis tragoediae quatuor, in papyris.

Et Nicandri theriaca, in pergamenis.

In capsula signata D, ponderis librarum 225, sunt volumina infrascripta.

Omnia opera Platonis in eodem et pulcherrimo volumine, in pergamenis.

Omnia Moralia Plutarchi in eodem volumine, in pergamenis.

Proculi in Parmenidem Platonis, in pergamenis, novus liber et pulcher.

Proculi in theologiam Platonis, et Hieroclis in aurea carmina Pythagorae, novus liber et pulcher.

Proculi in Timaeum Platonis, in pergamenis, novus liber, et pulcher.

Platonis nonnulli dialogi, et de rep., in pergamenis.

Platonis dialogi xxxviii, in papyris, et Vita ipsius in principio.

Iamblichi, de vita Pythagorae, in pergamenis.

Plotini opera omnia, in papyris.

Damasceni de principiis in Parmenidem, in pergamenis.

Proculi duo libri de theologia Platonis, et elementalis ejusdem theologia.

Historia de rebus gestis Mauricii Imperatoris libri octo, et Aesculapii Tradani expositio in Arithmeticeam, in pergamenis.

Nicophori Gregorae, in pergamenis.

Xenophontis post Thucydidem, et de dictis et factis Socratis, et aliae quaedam orationes, in papyris.

Josephi de captivitate, in pergamenis.

Josephi de captivitate, in pergamenis, et

Zonarae et Choniatae historice, in papyris.

In capsula signata E ponderis librarum 250, sunt codices infrascripti.

Diodori historici a x in xx librum, in papyris.

Diodori ab xi ad xv usque, in pergamenis.

Apliani historiarum Romanarum, et aliarum, in papyris.

Theogenis et Chariclae, in pergamenis.

Diodori libri v primi, in papyris.

Dionis Romanarum historiarum, in papyris.

Herodoti in papyris, et Juliani quaedam orationes.

Chronica ejusdam, in papyris.
Demosthenis orationes omnes, in pergamenis.
Strabonis ab xi usque ad finem, cum adnotationibus Gemisti, in papyris.

Plutarchi parallela omnia, liber pulcherrimus.
Isocratis orationes xxi, et Dionysii de nominum compositione.

Syriani Sophistæ, et aliorum in nonnullas partes Rhetoricæ, in pergamenis.

Libanii declamationes, in papyris.

Lysiae orationes xxix; Dionysii, De caractere Lysiae; Gorgiæ in laudem Helenæ.

Aladamantis orationes duæ; Antisthenis orationes duæ; Demadæ oratio una.

Agathiæ historiae quinque libris, et de nominibus et ordinibus antiquorum.

Theognidis poetæ; Phocylidis; Aurei versus Pythagoræ; Moschi Siculi.

Musæi Hero et Leander, Dionysii Longini de magnitudine orationis, in pergamenis, etc.

Naucratis convivia libri octo, in pergamenis.

Thucydidis historia, in papyris.

In capsâ signata F sunt libri infra scripti ponderis librarum 240.

Dionis Chrysostomi orationes octoginta, in pergamenis.

Dionysii Halicarnassæi, Demetrii Phalerensis, Alexandri, Menandri, Aristidis, Apsinis, Monita oratorum multa et præclara de ratione dicendi.

Orationes Libanii, in papyris.

Epistolæ ejusdam Michaelis Gabræ, in papyris.

Libanii Declamationes, in pergamenis.

Libanii Epistolæ, in papyris.

Quædam opera Aristidis; Proculi naturalis elementatio; legalia quædam Alcinoi de dogmate Platonis, in papyris.

Aristidis orationes, in pergamenis.

Dionis Romanarum historiarum a xliv ad quinquagesimum usque nonum, in pergamenis.

Aristidis orationes, in papyris.

Rhetorica Hermogenis, Arithmetica Nicomachi, Geometriæ libri sex, et Geodæsia in papyris.

Rhetorica Hermogenis, in papyris.

Demosthenis orationes quinquaginta, et epitaphia Lysiae, in papyris.

Demosthenis orationes xxii, proœmia concionatoria, vel demegorica, et Epistolæ sex, in pergamenis.

Euclidis Geometria, in papyris.

Cleomedis tabulæ Persicæ; Erisocinæ Arithmetica, et imagines Philostrati.

Liber in quo sunt judicialia complura, in papyris corio rubeo.

Alter similis, corio nigro.

Tabulæ Persicæ; et descriptio Astrolabii in papyris.

Ptolemæi Almagesti, in pergamenis.

Ptolemæi Geographia, in pergamenis.

PATROL. GR. CLXI.

A Cleomedis, in papyris, et Ptolemæi Quadripartita cum expositione, et multa alia in Astronomiam, in pergamenis.

In capsâ signata G ponderis librarum 240 sunt libri infra scripti.

Geometria Euclidis, et Data ejusdem, Sphæra Theodosii, Apparentia et Catholica Euclidis, Logica Barlaam, et Almagesti Ptolemæi, in papyris.

Almagestus Ptolemæi cum expositione Theonis, liber pretiosus, in papyris.

Geometria Euclidis, et aliorum multorum auctorum numero xviii theoremata geometrica, liber pretiosus, in papyris.

B Albacus Græce, Geodæsia, tabulæ Persicæ, tabulæ Theonis, Proculi in Astronomiam. Quadripartita Ptolemæi, et alia in Astronomiam, in papyris.

Magni Logothetæ in Astronomiam, in papyro, liber unus.

Musica Ptolemæi cum expositione Laurentii, in papyro.

Tabulæ Ptolemæi in compendium redactæ, in papyro.

Quædam tabulæ Astrologicæ parvo volumine, in pergamenis.

Arithmetica Nicomachi; Arati Phænomena, Cleomedis, et sex libri Geometriæ, in papyris.

Arithmetica Nicomachi Philosophi, in papyris. Cleomedis cum expositione, et Arithmetica cum

C expositione Philoponi, in papyris.

Cleomedis, et Arithmetica Diophanti libri sex in papyro.

Liber legalis compendium Armenopoli, in papyris.

Liber legalis in alphabetum, in pergamenis.

Similis, in pergamenis, et

Similis, in pergamenis.

In capsâ signata H ponderis librarum 250 sunt libri infra scripti.

Epitoma lx librorum legum per alphabetum, in pergamenis.

Institutiones Græcæ, in pergamenis.

Liber legalis, Compilatio, et collectaneum trium imperatorum, in papyris.

Meletius de natura hominis, in papyris.

De cura equorum multorum auctorum, in pergamenis.

De varietate et virtute elementorum, in papyris.

Dioscorides in medicinam, in pergamenis.

Oribasii in medicinam, in papyris libri quatuor, et de agricultura diversorum auctorum, in papyris.

Actuarii de urinis, in papyris.

Pauli Ægnetæ medici, in pergamenis.

Eusebii de Constantini Vita, in papyris.

Legum epitoma, et Canones conciliorum, in pergamenis.

Liber legalis trium imperatorum, in papyris.
Photii narratio eorum quæ legerat, in pergamenis.
Alter similis, in pergamenis.

In capsula signata I ponderis librarum 230 sunt libri infra scripti.

Climacus cum expositione, in papyris.
Eusebii Evangelica præparatio, in papyris.
Acta quarti concilii, in papyris.
Acta quinti concilii, in pergamenis.
Acta synodi contra Photium, et alterius pars, in papyris, consumpta in pergamenis.
Acta concilii Florentini.
Sancti Dionysii Areopagite omnia opera in pergamenis, liber pulcherrimus.
Philosophia et Theologia Damasceni, in pergamenis.
Alter liber similis, in pergamenis.
Alter liber similis, in papyris.
Sancti Thomæ primus et secundus contra Gentiles Græce, in papyris.
Ejusdem ad Sanctorem Antiocherium, et prima pars Græce, in papyris.
Acyndini quædam opera; et Prochori de attributis, in pergamenis.
Nicolai Cabasilæ de Vita, in papyris, in x.
Sancti Basilii orationes, in pergamenis monastice.

Ejusdem de eadem re, in pergamenis, et
Ejusdem de eadem re, in pergamenis.
Cinoi De processione Spiritus sancti, in pergamenis.

In capsula signata K ponderis librarum 240 sunt libri infra scripti.

Zonaræ historici a mundi creatione ad imperiura usque Alexii, in papyris. Decet parum, et in principio, et in fine.

Alexandri et Aristotelis problemata, in papyris.
Galeni decem tractatus, in pergamenis.
Theonis in Platonem de mathematicis, in pergamenis.

Aristidis orationes, in papyris.
Moralia Plutarchi, in pergamenis.
Luciani orationes, in papyris.
Acta sexti et septimi concilii, in papyris.
Moralia Plutarchi, et Aristidis orationes, in papyris.

Epistolæ multorum pulchræ in papyris.
Dialogus Planudis in Grammaticos, et Ovidii Metamorphoses Græce, in papyris.
Flores ex diversis auctoribus per quemdam Macarium, in papyris.

Multa in Grammatica, in papyro.
Gregorii Nazianzeni de homino, et Basilii contra Eunomium, in pergamenis.

(1) Hic est, ut videtur, duarum litterarum hiatus, nam littera N litteræ O postponitur, adeoque

A Basilii Hexameron, et contra Eunomium, in pergamenis.

Basilii in Isalam, in pergamenis.
Epistolæ Pauli Græce, et Latine, et Hebraice.
Dogmatica armatura, in papyris.
Excerpta de sanctis doctoribus, in pergamenis.
Quædam orationes Chrysostomi, in pergamenis.
Liber Monasticus Antiochi, in pergamenis.
Origenis Philocalia, in pergamenis et
Commentaria quædam in orationem Gregorii Nazianzeni, in pergamenis.

In capsula signata O (1), ponderis librarum 230, sunt libri infra scripti.

B Gregorii Nazianzeni sermones cum glossis, in papyris.

Leges in compendium redactæ, et canones conciliorum, in pergamenis.

Leges navales Rhodiorum ex 14 libro Digestorum; et alia, in pergamenis.

Orationes Gregorii Nazianzeni, in pergamenis.

Prima pars sancti Thomæ Græce, in pergamenis.

Chrysostomi homiliæ in diversas auctoritates Evangelii pulchræ, in pergamenis.

Ejusdem Margaritæ, in pergamenis.

Ejusdem in Epistolam ad Hebræos, ad Philippenses, in pergamenis.

Ejusdem in Joannem prima pars, in pergamenis, et

C Homiliæ Chrysostomi ex ipsius Sermonum floribus compositæ.

In capsula signata N ponderis librarum 230 sunt libri infra scripti.

Cyrillus in Joannem, in papyris.

Chrysostomi in primam partem Matthæi, in pergamenis, initium a xv Homilia.

Ejusdem in eundem, in pergamenis, initium a tertia Homilia.

Sancti Basilii Hexameron et moralia, in pergamenis.

Chrysostomi in secundam partem Joannis, in pergamenis. Incipit a lv Homilia.

D Sancti Dionysii Areopagite omnia opera, in pergamenis.

Sancti Basilii in Isalam, in pergamenis.

Contra Agarenos per Judæos, in papyris.

Chrysostomi Audriantes, in pergamenis.

Chrysostomi Homiliæ quædam, inter quas sunt quinque in beati Pauli laudes, in pergamenis.

Chrysostomi in Joannem secunda pars, in pergamenis, et

Quædam Gregorii Nysseni, Eusebii, Origenis, Zachariæ, Eusebii, Theophili et Epiphani, in pergamenis.

duæ litteræ desunt, vel librarii incuria omisæ, vel alia de causa mihi ignota.